

Людина, яка зуміла подолати страх і стала вільною

Анатолій Власюк

АНАТОЛІЙ ВЛАСЮК

ЛЮДИНА, ЯКА ЗУМІЛА ПОДОЛАТИ СТРАХ

І СТАЛА ВІЛЬНОЮ

До збірки увійшли роздуми про літературу, рецензії книжок, літературно-критичні статті, написані 2016 року.

ЧОМУ ЗАПІЗНИВСЯ СТАЛІН

Віктор Суворов. Криголам.

Суворов – псевдонім професійного радянського розвідника Резуна, який втік до Великобританії 1978 року, а в Радянському Союзі його заочно засудили до смертної кари. До речі, Росія як спадкоємиця СРСР не скасувала цього вироку.

У книзі "Криголам" автор розмірковує над тим, хто першим розпочав Другу світову війну. Відповідь здається очевидною, бо ще з радянських підручників історії ми знаємо, що вогнище війни в Європі розпалив Гітлер. Проте Віктор Суворов неспростовно доводить, що Другу світову війну насправді розв'язав Сталін. При цьому розвідник послуговується відкритими джерелами інформації – газетними публікаціями, висловлюваннями Сталіна на партійних з'їздах і конференціях, цитатами із книг воєначальників та іншими документами. Завдяки аналітичному мисленню він побачив те, на що не звертали увагу мільйони людей.

Криголамом називали Гітлера. Його руками Сталін хотів знищити демократію у Європі. Саме Гітлер мав забезпечити перемогу світовому комунізму. Даючи йому можливість руйнувати війнами Європу, Сталін мав на меті виступити в якості визволителя. За великим рахунком, так і сталося, але через недалекоглядність вождя всіх часів і народів це обійшлося людству в багатомільйонні жертви.

Радянська історіографія твердить, що Сталін, заключивши з Гітлером пакт Молотова-Ріббентропа, нібито повірив фюреру і прогавив його напад на Радянський Союз. Насправді, за даними Суворова, Сталін теж планував розпочати війну проти Німеччини, але запізнівся. Бойова міць Радянського Союзу була скерована не на оборону, а на наступ. Фактично Сталін і Гітлер діяли дзеркально, і все залежало від того, хто першим нападе. Радянський керівник спровокував фюрера, націлившись на румунські родовища нафти, які виявились головними для забезпечення німецької армії. Якби цього не було, Гітлер, можливо, теж би відтермінував свій наступ на Радянський Союз. Але в історії нема умовного часу, і все сталося так, як мало бути.

Суворов робить кропіткий аналіз причин виникнення Другої світової війни. Передумови були закладені ще в діяльності Леніна, який мріяв про світовий комунізм. Сталін виявився лише його учнем. Автор досліджує історичні закономірності, які

неодмінно мали привести до бойні у світовому масштабі, але робить це не як учений. Його розповідь легка і невимушена, проте опирається на факти і документи. Чимало з них знищено в радянських архівах, але уривки автор знаходить у спогадах людей, які брали активну участь у війні. Все це допомагає створити цілісну картину того, що було насправді.

Крок за кроком розвідник підводить читача до думки, що Сталін і Гітлер – два чоботи пара, а сталінізм нічим не відрізняється від гітлеризму. Європі знадобилося ще три десятиліття, щоби зробити такий же висновок.

У передмові до одного з видань "Криголаму" відомий радянський дисидент Володимир Буковський у листопаді 1992 року пише, що ця книга залишиться в нашій пам'яті "як монумент людській сліпоті". Саме завдяки цьому нелюдський режим міг протриматися 74 роки.

Книга Суворова вийшла 1981 року. Вже минулого року її можна було читати в українському перекладі. На своїй сторінці у Фейсбукі Віктор Суворов писав, що найбільше чекав саме цього видання. Сподіваюсь, що незабаром побачать світ й інші книжки автора українською мовою, особливо "Визволитель" і "Акваріум".

2 січня 2016 року

СТУКАЧІ І ЦЕНЗУРА

Нещодавно на сайті БУКВОЇД була вміщена моя рецензія на книгу Сергія Жадана "Ворошиловград". Написане мною не сподобалось Юрієві Винничуку. Письменник висловив претензії БУКВОЇДУ: чому вони, мовляв, таке друкують? Про це він, не соромлячись, написав на своїй сторінці у Фейсбукі. Керівництво сайту рецензію зняло.

Проблема стукачів і цензури не нова. І не треба думати, що вона відійшла у минуле. Скільки би разів не казав "свобода слова", солодше від цього не стане.

Нещодавній приклад. Телеканал 1+1 передав новорічне привітання Петра Порошенка, але вирізав згадку про Ігоря Коломойського. Класичний приклад цензури! Кожний телеканал, газета, сайт мають своє уявлення про свободу слова – і залежить воно від конкретного олігарха, власника засобу масової інформації.

Найогиднішим видом цензури є само-цензура. Це коли журналіст чи інший носій інформації обмежує сам себе, фільтрує те, що хотів донести читачам, бо розуміє, що дещо може не сподобатися власникові, а це загрожує безробіттям йому самому. Ось і творить він на догоду конкретному олігархові свій віртуальний світ інформації, підносячи його як найвище досягнення свободи слова. Прикро, але з часом сам починає вірити у власну брехню.

На цьому тлі у зовсім іншому світлі вбачається історія, коли Юрій Винничук звинуватив у стукацтві Провідника Всеукраїнського об'єднання "Тризуб" імені Степана Бандери Василя Іванишина. Той уже, на жаль, відійшов у Вічність, але Юзю Обсерватор продовжує перемелювати йому кісточки.

Отже, йшов якимось Юрій Винничук вулицею і стрілила йому в голову думка: заскочу-но я в КГБ. Як ви здогадалися, це було за радянських часів. Звісно, вас може зацікавити, чого це Юзю Обсерватор задумав заскочити в КГБ, бо нормальні люди цю

грізну організацію намагались оминати, – але то вже інше питання. За версією Юрія Винничука, зайшов він у КГБ, а там йому підсунули буцімто рецензії Василя Іванишина, які той нібито писав на замовлення цієї грізної організації й давав критичну оцінку творам українських письменників.

Твердження Юрія Винничука сумнівне принаймні з двох причин. По-перше, Василь Іванишин тоді не був навіть кандидатом наук, а лише простим викладачем інституту, так що навряд чи КГБ могло доручити йому таку "почесну місію". По-друге, КГБ "своїх" не здає – і це золоте правило діє й понині.

Припускаю, що КГБ справді могло показати Юрієві Винничуку якісь тексти, нібито надруковані (а не написані від руки) Василем Іванишином. Але мова могла йти лише про фальсифікацію, адже на ту пору Василь Іванишин створив націоналістичну організацію, написав книгу про Українську греко-католицьку церкву, заснував з побратимами видавничу фірму "Відродження", яка спеціалізувалася на випуску українських книжок і розповсюджувала їх по всій Україні мільйонними накладами. Зрозуміло, що подібне не могло подобатися КГБ, тому ця грізна організація й могла вдатися до подібної провокації. Можливо, Юрія Винничука й використали наосліп, прищепивши йому ненависть до українського націоналізму, яку він сповідує донині. Це не завадило йому в той час видати збірку оповідань і повістей "Спалах", чого не міг собі дозволити будь-який молодий автор.

Стукацтво і цензура – це огидні явища, які ще не так скоро зникнуть з нашого повсякденного життя. Радянське минуле міцно в'їлося в серця й душі людей, передалося по спадщині молодому поколінню. Сучасний стукач, якого б віку він не був, – це самозакоханий боягуз, який готовий чинити підлості іншим, лиш би самому бути на висоті. І поки інші бояться і не здатні протистояти цим негідникам, стукацтво процвітатиме в різних формах. Те саме і з цензурою. Цілком очевидно, що якби ми мали свободу слова, жодної цензури не існувало б. Допоки ми не проведемо деолігархізацію й не відрубаємо руки корупції, – про жодну перемогу над цензурою не може бути мови. А там, де цензура, – процвітають стукачі.

Звісно, мені прикро, що БУКВОЇД вдався до цензури. Я не хочу більше співпрацювати з цим сайтом. Моя рецензія була передрукована на інших сайтах і отримала схвальний відгук книговидавців і літературознавців. У наш час Інтернету інакша думка пробиває собі дорогу, і жодні винничуки не можуть цьому завадити.

3 січня 2016 року

ІСТОРІЯ СТОЛІТНЬОГО КОХАННЯ

Володимир Лис. Століття Якова

Володимир Лис – один із найпопулярніших українських письменників. Він просто приречений іти за читачем, а не вести його за собою. Звідси – ковзання на поверхні, а не заглиблення в сутність проблем, хоча має до цього хист. Між популярністю й класикою лише зрідка можна поставити знак рівності. Здебільшого популярні письменники залишаються у своїй епосі, а їхні твори є лише ілюстративним матеріалом подій минулого і сьогодення.

"Століття Якова" - історія кохання крізь призму війни і поневірянь волинського селянина Якова Меха на прізвисько Цвіркун.

Перше його кохання - Уляна - виявилось зрадливим. Хоча жінка й мала від нього сина і ще хотіла дітей, але по-справжньому кохала чоловіка і навіть удруге одружилася з ним, коли той під іншим прізвиськом переховувався від енкаведистів. Уляна була однією з тих мільйонів людей, яких заслали до Сибіру.

Коханням усього життя для Якова Меха стала Зося. Горда полячка зважилася жити з коханим чоловіком у глухому селі, народила йому шестеро дітей. Прикинувшись родичкою видатних польських діячів, врятувала село від спалення з боку своїх одноплемінників. Її вбили енкаведисти, переодягнувшись у форму повстанців. А сам Яків Мех убив одного з повстанців, бо боявся, що згадають його червоноармійське минуле.

У головного героя були й інші жінки, але наприкінці життя він прив'язався до наркоманки Оленки. Врятувавши їй життя, втрутився в її особисті стосунки з іншим чоловіком, якого вбив, аби той не занапастив дівчину. Останні п'ять років життя чекав на неї, аж поки не отримав звістку, що Оленка жива.

Сто років життя Якова Меха - це суцільні випробування, спротив тим, хто хотів його вбити. Мабуть, тому й так довго жив цей чоловік. Його життя не вписувалось у загальні правила. Він був у Червоній Армії й німецькому концтаборі, був одружений з полькою, але хай би хтось закинув йому, що він зрадив Україну. Мабуть, не випадково до нього повертається жити син Артем, який довгі десятиліття поневірявся Росією.

Я не сприймаю, коли в художніх творах калічать українську мову. Грішить цим і Володимир Лис, передаючи, скажімо, носіїв російської чи польської мов ламаною українською. Це відголоски меншовартості: мовляв, читач зрозуміє. То чому на такий манер не передавати англійську чи німецьку мову? Не роблять лише тому, що читач не зрозуміє. Але ж можна дати оригінал, а потім переклад. В окремих випадках Володимир Лис робить інакше: передає, скажімо, польську мову українською, зазначаючи, що герої говорили польською. Якщо знайдено непоганий варіант заміни, то навіщо експериментувати в інших випадках?

Володимир Лис став черговою жертвою літературного конкурсу "Коронація слова" і видавництва "Клуб сімейного дозвілля". Там жорсткі правила, які нівелюють письменницький талант. Крок вліво чи крок вправо - і тобі годі сподіватися на перемогу в конкурсі чи публікацію книжки. Популярність ще можуть гарантувати, особливо якщо письменник талановитий. Шкода, що Володимир Лис спокусився на синицю в жмені, а не на журавля у небі. Інколи таки треба літати.

7 січня 2016 року

САТИРА НА РАДЯНСЬКУ АРМІЮ

Віктор Суворов. Визволитель.

Помилково буде стверджувати, що книга Віктора Суворова "Визволитель" - про введення радянських військ у Чехословаччину в 1968 році. Це так само невірно, як книга Уласа Самчука "Марія" - про голодомор, а книга Ольги Кобилянської "Земля" -

про братовбивство. Насправді голодомору присвячено лише останні двадцять сторінок "Марії", а братовбивства як такого у "Землі" нема, ми можемо лише про це здогадуватись.

Те саме і з "Визволителем". Лише останні розділи книги присвячені введенню радянських військ у Чехословаччину в 1968 році, а насправді це книга про радянську армію, тупість Системи, витрачання мільярдних коштів на нікому не потрібне озброєння.

Прикметно, що Віктор Суворов (псевдо Віктора Резуна, професійного радянського розвідника, який втік на Захід і був заочно засуджений до смертної кари, яку в Росії й досі не відмінили) присвятив свою книгу Леонідові Брежнєву, який став символом застою, а фактично розвалу Радянського Союзу.

Письменник-шпигун згадує свою армійську юність. Але це не просто спогади про службу в армії. Користуючись відкритими джерелами, тобто публікаціями в пресі, Віктор Суворов нищівно критикує Систему, за якої тільки й могла існувати така дорога у буквальному розумінні цього слова армія.

Читати про армію в розповідях Суворова - цікаво. Гумор і сатиру бачимо на кожному кроці. І якщо до своїх товаришів по службі автор ставиться з розумінням, інколи - скептично, то для тупих солдафонів і начальників не жалкує фарб.

Як відомо, армія є відображенням країни. Радянська армія символізувала собою Радянський Союз - гнилий зсередини і агресивний назовні.

Той, хто служив в армії, знає, якими беззмістовними є муштра на плацу чи перебування на гауптвахті. Для багатьох життя після армії залишається таким же тупим, але творчі люди вже ніколи не допустять плац і "губу" в своє життя.

Армія, як і все радянське життя, було пронизане плануванням. Наприклад, патрулі мали свою норму щодо порушників: вокзал - 150 осіб, міський парк - 120, аеропорт - 80, решта - по 60. Ось і чіплялись, як кажуть, до стовпів. Не виконав норму - гауптвахта.

Віктор Суворов безжально розвінчує кастовість армії, де непрофесіонали, казнокради, гультяї і просто недалекі люди в силу вищого звання і посади керують іншими. Звичайно, така армія не могла довго втриматись. Тому й не дивно, що від розвалу Радянського Союзу найбільше постраждала армія. Не було вже потреби в ній, якою вона була.

Книга Віктора Суворова "Визволитель" вийшла тоді, коли радянська армія "визволяла" Афганістан. Паралелі між Чехословаччиною й Афганістаном були очевидними.

"Допомогу" братньому народу автор розкриває зсередини, показує тупість армійського начальства і спротив чехів і словаків. На цьому тлі радянські солдати й командири чи не вперше в своєму житті задумалися, навіщо визволяти тих, хто живе краще, ніж радянські люди. Нехай поки що це розуміння прийшло на побутовому рівні, але людина, яка думає, може співставити й порівняти, аби зробити правильний висновок про "імперію зла", в якій їй доводиться жити.

Щоби підняти ентузіазм солдатів, яких закинули в чужу їм країну, достатньо банки тушонки та інших продуктів закордонного виробництва, бо з радянських була лише горілка. Звісно, армію могли забезпечити необхідним, але голод використовувався і як могутній засіб ідеологічного виховання.

Якщо в армії стукацтво було звичним явищем, то похід на Чехословаччину показав всю огидність цього. Склалися ситуації, коли замполітам слід було терміново донести стукачам якусь інформацію. Тоді їх викликали й вишиковували окремо від інших й давали потрібні інструкції. Абсурдність полягала в тому, що інші могли бачити цих стукачів і вже були більш обережними у спілкуванні з ними.

У Чехословаччині не було так багато крові, як 1956 року в Угорщині, яку теж "визволяв" Радянський Союз. Але ціна теж була високою. Чехи й словаки хотіли лише реформувати соціалістичну систему. Але радянське керівництво побачило в цьому загрозу для існування всього соціалістичного табору, тому так безжально розправилося з "друзями".

Чехословацький досвід висвітлив інше. Відтоді, як був подавлений спротив у цій країні, Радянський Союз більше не наважувався посилати армію в країни з більш високим життєвим рівнем.

Зараз книги Суворова виходять українською мовою. І це те, про що найбільше мріяв автор. Принаймні так він пише на своїй сторінці у Фейсбуці.

16 січня 2016 року

ГРУ ЗСЕРЕДИНИ

Віктор Суворов. Акваріум.

Це, як на мене, одна з найбільш вагомих книг колишнього радянського розвідника.

Вона про військову розвідку. Ті, хто служив у ГРУ (Головному розвідувальному управлінні), були вищими за статусом, ніж працівники КГБ, і підпорядковувалися ЦК партії.

"Вхід - рубль, вихід - два" - ось основний принцип цієї організації. Книга починається з опису живого спалювання людини, яка порушила правила.

Історія військової розвідки Радянського Союзу знає полковника ГРУ Олега Пеньковського, якого розстріляли 1962 року за зраду. Мабуть, він був одним з тих, хто, як стверджує автор, зрозумів, "що чим довше продовжуватиметься комуністичний сон, тим страшнішим буде пробудження".

Володимир Резун (таким є справжнє прізвище письменника) зсередини показує життя таємної організації, а особливо її верхівки - Акваріуму, - про існування якого у Радянському Союзі знали лише обрані. Людське життя не цінувалося. Його використовували лише для виконання спеціальних завдань, а коли керівництво бачило, що підлеглий зробив крок вправо чи вліво, або просто відчувало, що може зрадити під впливом тих чи інших подій, - таку людину знищували, як відпрацьований матеріал.

Автор скрупульозно підводить свого героя до думки втечі. Яким би ти не був відданим радянській системі, все одно може знайтись такий, який у цьому сумніватиметься. Тому краще діяти на випередження. Саме таким чином Володимирові

Резуну вдалося врятувати власне життя, хоча й досі він ходить під розстрільною статтею.

І все ж не покидає відчуття, що Віктор Суворов залишився патріотом ГРУ, віддаючи належне тим професіоналам, які працювали в організації. Диверсії, вбивства, втручання у справи інших держав залишаються поза кадрам, бо незмінним було завдання – не допустити руйнації Радянського Союзу. Таким радянським чоловіком Віктор Резун залишився й досі. Як раніше треба було вдосконалювати радянську систему, так і сьогодні можна вдосконалювати путінський режим. Ось незмінна думка, яку можна вчитати між рядків.

Звісно, це художній твір, у якому багато вигадок і авторської фантазії. Проте сутність військової розвідки від цього не змінилася. Могутня структура й досі змінює режими, президентів, втручається у внутрішні справи інших держав. Можливо, нині вона не така всесильна, як раніше, але скидати її з рахунків теж не варто.

У цій книзі чи не вперше прозвучав антиукраїнський мотив у всьому творчому доробку Віктора Суворова. Звичайно, слід зробити похибку на той час і врахувати зміну позиції самого автора, але факт залишається фактом. Тому, мабуть, видавець, який зараз готує книги Суворова українською мовою, мав би звернути на це увагу. І мова не йде про банальну цензуру. Це неприпустимо. Але у передмові чи післямові слід вказати на це, аби не дезорієнтовувати читача.

Загалом ця книга Віктора Суворова, як і інші, може слугувати чудовим посібником для розкриття сутності радянської системи. Важко судити про її художні якості, але те, що читається вона легко, – факт незаперечний. Віктор Суворов уміє зацікавити читача неординарним підходом до висвітлення теми, знанням матеріалу і майстерним викладом.

16 січня 2016 року

ЯДЕРНИЙ ДЕТЕКТИВ

Фредерік Форсайт. Четвертий протокол

Це типовий політичний детектив.

1986 рік. Генеральний секретар ЦК КПРС Юрій Андропов, який знаходиться при смерті, намагається змінити ситуацію у Великобританії. Він хоче змусити цю країну відмовитися від ядерної зброї.

Того року прем'єр-міністр Великобританії Маргарет Тетчер призначила дочасні парламентські вибори. У спину дихали конкуренти з лейбористської партії. Перемога консерваторів була сумнівною.

Андропов, не ставлячи до відома КГБ і ГРУ, засилає до Великобританії особисто йому відданого майора Петровського. Той має підірвати біля американської військової бази невеликий ядерний пристрій. У всьому СРСР звинуватило би США, а до влади у Великобританії прийшли би лейбористи, які би відмовились від ядерної зброї.

Активну участь у розробці таємної операції бере легендарний радянський розвідник Кім Філбі. Він хоче повернутися на свою малу батьківщину. Навряд чи це могло бути можливим за уряду консерваторів.

СРСР відверто порушив так званий Четвертий протокол, підписаний між ядерними державами, за яким було заборонено провозити ядерні вибухові пристрої на чужу територію.

Це - політичне тло, на якому розгортаються події. Письменник вводить десятки персонажів, які в тій чи іншій мірі причетні до історії. Це люди з різних відомств і різних країн. Світ занадто вузький, і в будь-якому місці на планеті може прогрімнути ядерний вибух.

Радянська система показана дуже жорстокою. Будь-який виконавець волі Андропова, який бере участь в операції, готовий до самопожертви в ім'я ідеї. З іншого боку показані люди вільного світу, які вносять свою лепту в розкриття змови завдяки власному професіоналізму й патріотизму. Це, можливо, наївно і пафосно, але письменник мислить саме так.

Як на мене, в романі "Четвертий протокол" дуже багато технічних деталей. Відчувається, що автор у темі. Але ж навіщо це все читачеві? Він збирається сконструювати ядерний пристрій? Натомість психологічної складової, яка би розшифровувала вчинки головних героїв, ми не знаходимо.

У розвідці не буває дрібниць. Від самого початку все пішло не так, як мало би бути. Випадковості й незначні помилки гублять всю операцію. У Москві змушені від неї відмовитися. Залишається лише чужими руками прибрати виконавців, а розвідкам інших країн не дати можливості звинуватити Радянський Союз у втручанні в справи Великобританії та США.

Здавалось би, хеппі енд, світ врятований від чергової ядерної провокації. Але не покидає відчуття, що поки існують системи, які протистоять одна одній, планета Земля не застрахована від ядерного знищення.

Подібні операції СРСР розробляв упродовж свого існування. Звичайно, вони засекречені й не скоро ми матимемо змогу прочитати в архівах відповідні документи, якщо їх досі не знищили. Письменнику вдалося інтуїтивно відчувати ситуацію, з допомогою власної фантазії її розвинути і видати цілком правдоподібний продукт.

17 січня 2016 року

ПРОСТАЛІНСЬКА КНИГА МОЖЕ БУТИ ЛИШЕ АНТИУКРАЇНСЬКОЮ

Віктор Суворов. Контроль.

Якщо ви хочете зрозуміти сутність сталінсько-путінської Росії - то ця книга для вас.

Основна думка "Контролю" - змова проти Сталіна була, він знешкодив організаторів. Услід за головною героїнею книги колишній радянський розвідник Володимир Резун, який узяв собі письменницький псевдонім Суворов, вважає, що вождь усіх часів і народів зробив правильно, бо без нього було би гірше. Взагалі в книзі чимало сторінок, присвячених Сталіну. Він виступає як позитивний герой. Коли нині книги Суворова перекладають українською, мабуть, не звертають на це уваги або роблять це свідомо. Просталінська книга однозначно може бути лише антиукраїнською.

Сталін виконує ленінський принцип контролю у всіх сферах життя, але йде

набагато далі. Історія свідчить, що правителі зазвичай гинули від своїх найближчих друзів. Віддавши контроль за країною НКВД, Сталін створив Інститут світової революції. За гучною назвою – прозаїчна мета: убезпечити себе від насильницької смерті з боку тих, хто займає керівні посади в Радянському Союзі. На думку Сталіна, вони можуть вбити його у будь-який момент і посісти трон у Кремлі.

В основному розповідь у книзі йде про просту "контролерку" Настю, якій дали псевдо Жар-птиця. Вона користується особливою довірою у Сталіна, має таку ж феноменальну пам'ять, як у нього, розкриває змову серед енкаведистів. У неї дворянське походження, але вона хоче стати пролетаркою, аби захистити Сталіна від ворогів народу.

Насті-Жар-птиці доводиться пройти через ряд випробувань, аби її помітили й зарахували до найближчого оточення Сталіна, невидимого широкому загалу. Попри фізичні й психологічні тренування, вона постійно знаходиться за крок до смерті. Гинуть найближчі подруги та напарники. Лише сильніші виживають. До них належить і Настя.

Проте і всередині "контролерів" існує жорсткий контроль. Колишніх заслуг до уваги не беруть. Лише інсценізація розстрілу доводить Сталіну, що Настя пройшла випробування й може успішно займатися диверсійною роботою. Проте мета цього залишається тією ж: захистити вождя всіх часів і народів від ворогів.

Суворов, як завжди, пише цікаво. Це не художня література у звичному розумінні цього слова. Але читач із захопленням читає його книжки.

Ми зіштовхуємося з парадоксальним явищем. Резун, служачи у Головному розвідувальному управлінні, втік на Захід, за що його заочно засудили до смертної кари. У нинішній путінській Росії цей вирок, до речі, не відмінили. Всі його книги скеровані проти Радянської влади. Він із їдким сарказмом, гіркою іронією, нищівною критикою описує людиноненависницьку сутність Радянського Союзу. І водночас дається взнаки чекістська підготовка. Головний чекіст усіх часів і народів – Сталін – у нього поза підозрою. Якби до влади прийшли інші – було би ще гірше. Мовляв, до і під час війни він допустив стратегічні помилки, ціною яких була смерть десятків мільйонів людей, але ж розгромив гітлерівську Німеччину..

Можливо, в цьому й криється відгадка того, чому Резун-Суворов досі живий? Адже кращої реклами путінському режиму, який тримається на сталінській ідеології, вже й не треба. А тепер матимемо цю рекламу ще й українською.

23 січня 2016 року

ВСЕОСЯЖНІСТЬ СВОБОДИ І КОХАННЯ

Рута Вітер. Туга за степами. – Львів: "Світ", 2009.

Це третя і, на жаль, остання книга лірики Юлії Пігель, яка творила під псевдо Рута Вітер. Трагічна смерть обірвала її життя у 2008 році. Збірка вийшла вже після смерті талановитої поетеси, яка назавжди залишилася 27-річною.

Мабуть, епіграфом до її творчості служать її ж власні слова:

Я Ніжна Жінка Мужня Жінка Ніж

Я Вільна Жінка Сильна Жінка Сіль
Я Поле Жінка Колос Жінка Кров
Я Корінь Жінка Древо Жінка Плоть
Я Сонце Жінка Небо Жінка Сон
Я Гори Жінка Море Жінка Шторм
Я Зірка Жінка Скрипка Жінка Звук
Я Вітер Жінка Вічна Жінка Рух
Я Доля Жінка Щастя Жінка Шлях
Я Ангел Жінка Птаха Жінка Рай

Всеосяжність – ось основне кредо поезії Руті Вітер. Червоною ниткою крізь усю збірку проходять теми Свободи і Кохання.

Сімнадцятирічною вона написала вірш, який вражає своєю наївністю і щирістю, а водночас – мудрістю дорослої людини, яка прожила довге життя:

Якби мене не існувало,
Якби життя мене не знало,
Якби була я зовсім інша,
Свята, а чи страшенно грішна?
Як не жила б я в цьому світі,
Не знала щастя й горя миті,
Якби не відала одне,
Що все мине:
Якби не знала: смерть прийде,
Навік з собою забере;
Якби могла не думать я,
Чому таке моє ім'я,
Чом народилась я така –
Вразлива вдачею й стійка,
Про це б не говорилося,
Якби я не родилася,
Жодне серце про мене б не знало,
Якби мене не існувало.

Рута Вітер ніби поспішала жити, всмоктуючи в себе все, що давало життя.

"Душа моя глибша і старша від світу" ("Автопортрет"), – стверджує вона:

Спадають з лица за маскою маска, мов листя осіннє.

Прозоріє повітрям полотно. Я не Жінка. Я – Вітер.

Вона поєднує в собі два начала: жіноче – Рута і чоловіче – Вітер.

Але цього їй замало. Всеосяжність буття, космічність сприйняття Всесвіту притаманні кожній людині. Але не всі здатні висловити це словами. Руті Вітер у значній мірі вдається показати глибинність Людини, її нерозривність з Природою.

Часто мрію як птаха літати,
Хочу також вогнем я палати.

.....

Я хочу бути Місяцем чи Сонцем,
У твоїм серці маленьким віконцем.
("Думки і мрії")

Природа наскрізь пронизує Людину. Треба вміти зачепити потрібні струни душі.
Рути Вітер це вдається:

Дощ – померлих людей тихі сльози,
Їхній гнів – блискавиці і грози.

.....

У попередньому житті, мабуть, дощем я була,
Та час минув, і я про все забула.

("Я слухати люблю спокійний шум дощу...")

Ще одна якість ліричної героїні Рути Вітер, – впертість і наполегливість:

І не впаду нізащо я духом, і вірити буду і мріять.

І достукаюсь я – бо лиш тому, хто стука, відкриють.

("У серця, мов у двері, я стукаю...")

Мабуть, це було притаманне і самій Юлії Пігель, яка встигла багато в своєму житті зробити, ніби передчувала свою швидку смерть. Вона стала наймолодшою на той час членкинею Національної Співки письменників України, закінчила аспірантуру при кафедрі моделювання костюма Львівської Національної Академії мистецтв, видала наукову монографію "Сценічний костюм львівських театрів кінця ХХ – початку ХХІ століття. Художні особливості та пошуки образності".

Одна з її одвічних тем – Свобода – неодмінно переплітається із Самотністю, становить філософську квінтесенцію сутності життя ліричної героїні:

Свобода і самотність. Самотність і свобода.

Політ орла. Політ у спокій. Небо. Воля.

Лечу, лечу крізь час. Лечу до зір, лечу до Сонця.

Душа моя – душа Дажбога і Сварога.

.....

Самотність і свобода. Свобода і самотність –

Двох крил моїх осінні високості.

("Самотність і свобода. Свобода і самотність...")

Для неї –

Багатство – у свободі. Свобода – у любові.

.....

Ми на землі для вічних вдосконалень.

Для руху вгору, для видобування суті.

Та тільки смерть є чистим абсолютом –

Людина помирає – не вмирає тайна.

("І шум трави, шум крові й шум небес...")

Ця тріада – Свобода, Любов (Кохання), Смерть – є визначальними в долі кожної

Людини. Для Рути Вітер – Людина не просто як фізична істота, а як Божественне втілення:

Людина – планета. Людина – то Космос.

.....

І печаль у людині і радість, і слабкість і сила.

В ній пекло і рай, і мізерність у ній і величність.

Бо людина – то більше, ніж тіло,

Бо людина – то більше, ніж вічність.

("Мільйони клітинок у кожній людині присутні...")

Вітер, який став складовою частиною псевдоніму, постає в різних іпостасях. Лише через Вітер можна пізнати сутність Смерті і Слова:

... І наш політ стрімкий, неначе вітер...

Такий політ – на дно самого серця!

То, може, смерть є тільки тінню світу?

О тільки ангели уміють так любити!

.....

У чому ж істина? В безмежності блукання?

У чому щастя? Може, у безумстві?

.....

Лише слова не подолати смертю,

Коли слова здіймають вгору крила.

(..."І наш політ стрімкий, неначе вітер...")

Лірична героїня Рути Вітер весь час відчувала не лише приреченість, а й належність до сил, яких нема на Землі. Звідси – самотність і здатність досягнути те, що Людині не під силу. Вона може йти навіть проти часу, бо той непідвладний над нею. А нема часу – нема й смерті, і є ті, хто достойний воскреснути.

Виходжу в степ, а степу вже немає,

І небо не своє, неначе небо вкрали,

А я – чужа, вигнанниця із раю...

.....

Супроти часу йдеш – курган мовчить горою,

Століть мечі всесвітять в спину ледом,

А ми, як прометеї, скелі гострі крушим...

.....

І смерті не спинити цей політ натхненний,

Коли достойні ми воскреснути навіки.

("Виходжу в степ, а степу вже немає...")

Минуле не дає спокою ліричній героїні Рути Вітер. Вона марить ним, живе відчуттями, які постійно її переслідують й явно не належать сьогоденню чи майбутньому. Але саме через минуле найкраще видно те, що нас чекає.

На бандурі трисутня струна

Туже вітром козацьких століть,
Тихо моляться предки. Падуть
Зорі косами срібними в ніч,
Буйний кінь чорно хмарою мчить,
Небо куре тютюн голубе,
Остра шабля холодна, як лід,
Ріже полум'ям биті шляхи...
("Світе місяць ізліва, мовчить...")

Минуле – це не просто минувшина, яка пройшла і вже її не буде. Це неодмінно наше героїчне буття, розтрачене за віки, але в ньому – наше майбутнє.

Правічний степ ... магічний і розкішний,
Де чарами п'янливими кипить,
Де полум'я козацьке – найпалкіше,
Де тиша – незворушна – найтихіш.
Правічний степ... безсмертний і священний,
Де воля навстіж! Нарозхрист душа!
Де пристрасть – дика, і любов – шалена,
Де кров – солона, і сльоза – гірка.
("Правічний степ... де сонях, наче сонце...")

Минуле керує вчинками ліричної героїні Руті Вітер. Вона не сміє порушити заповіти предків.

Зі словом на вустах, гострішим, аніж лезо,
У світ приходимо забутий, мов месії,
Шукати правди, та усе неправди.

.....

Ціна свободи вища за безсмертя...

.....

Згубити рід свій – зі смертей найгірша!
("Чумацьким Шляхом")

Рута Вітер широкими мазками окреслює в декількох строфах життєвий шлях великих українців. Щоби прийти до цього, треба було пережити разом з ними всі злети й падіння, зрозуміти сенс і сутність людського існування.

І мовчати, мов камінь – будити народи,
"Окрім хліба й води", не бажати нічого –
Ані благ золотих, ні всевишньої слави.
І побачити рай серед пекла і болю,
І в гіркому – солодке, піщинку – в пустелі...
У самотності – щастя, в любові – блаженство.
Все – початок й кінець, усе – альфа й омега,
Усе видиме – тлінне, невидиме – вічність.
("Григорій Сковорода")

Або – про Катерину Білокур:
Катерина карбує пісні на полотнах –
Катерина чатує сотворення світу...

.....

Україну барвінками царськими стелить...

.....

Пелюстками троянд чорноземлі золотить,
Бурить кров голубу, бурить ріки глибокі,
Буйно, Квітко, буяй, Квітко, бурею буйна!
І шляхи їй горять, і степи білокурні...

.....

Катерина віщує всесилля цвітіння,
Україна росте з насінини у вирій.
Україна мовчить, жемчуг з ока скотився –
Катерина зорею заплакала тихо.
("Буйна")

Не лише окремих людей, а й цілі покоління вихоплює своїм гострим поглядом
лірична героїня Рути Вітер. І – прозоре передбачення: минуле повториться, героїчні
покоління не загинули даремно, ми гідно несемо дух минувшини у майбутнє.

З самого пекла вийти прозорими, як сонце,
Не розстріляти музу, не обірвати струни!
Відродженням натхненним вознестись над світом.
Летіти стрімголов, долати твердь камінну...

.....

На сполох бийте, бийте гучно, бийте в дзвони,
Бо кожна боротьба – то боротьба востаннє.
("Розстріляне Відродження")

По-новому в поезії Рути Вітер звучить тема вкраденого минулого. Але це не
фатально, бо не можна вкрасти те, що належить тобі.

Нам украли небо, украли крила сині
Юди дідькові, зрадливі.
І душу вийняли із нас і розіп'яли дико.
А крила, ніби Бог, воскресли і цвітуть барвінки.
("Нам украли небо, украли крила сині...")

Лірична героїня Рути Вітер не просто вірить у воскресіння предків, а й у те, що ми
нарешті повернемося на свій шлях, який вони нам заповідали.

І степ засвітає, засвітить курган,
І предки воскреснуть в столунних піснях.
І вишнями буйно завітне наш край,
На істинний, свій ми повернемося шлях.
("Земля непорочна чужинським спить сном")

Свобода й Кохання, які оспівує Рута Вітер, несподівано проростають новим, незбагненим. Вони ніби заперечують одне одного. Але це тим більше взаємно притягує їх.

Порятуйте, лелеки, мене від недолі,
Не несіте здалека кохання-неволю,
Бо, як ви, я свободи жадаю та волі,
Не несіте, лелеки, в моє серце любові.
("Лелеки")

Перше кохання у ліричної героїні Рути Вітер також пов'язане з минулим, ніби в сьогоденні вона не може знайти свого ідеалу. Її долають сумніви, що ж вона має робити з цим почуттям. Але все одно кохання – понад усе.

Ой же я молоденька собі, ой чорнявая й гарна.
Ой прийшло у серденько моє ой коханнячко перше.

.....

Ой, сонечко любе, як бути з коханням мені молоденькій?
Чи покинути, чи согрішити, чи в морі втопитись?

.....

Ой та я козака покохала до самої смерті.
("Ой сонечко сходить...")

Кохання з козаком – це неодмінно степ, вітер, ніч.
Поскачемо степом широким, козаче,
Коня вороного у ніч поженемо,
Аж бурю здійматиме вітер буйненький!
Аж бистрії рватись будуть стремена!

.....

Поскачемо степом широким, козаче,
Коханням солодким, як медом, уп'ємось,
Аж кров загуде, наче шабля дзвінка!
Аж серденько в грудях шалено заб'ється!
("Поскачемо степом широким, козаче...")

Коханий для ліричної героїні Рути Вітер – це неодмінно старший чоловік, людина з досвідом. Вона його не лише кохає, а й поважає. Це як батько чи старший брат, якому можна довіритись, але все одно казати Ви.

Цілую Вас натхненно і чутливо...

.....

Любов свою дарую Вам ласкаву,
На вірність присягаю непохитну...
("Лелеки гнізда в'ють під небом тонкокрилі...")
Я кохання лише можу бути покірна...
Я коханням до Вас одержима навіки.
("У татарський аркан упіймаю шалений...")

Але кохання на Ви не лише до конкретного чоловіка чи просто козака із минулого.
Це також своєрідне єднання з символами, якими пронизано українську сутність.

У травах купальських купаю Вас, милий,
Папороть дика у серці цвіте,
Вгору здіймаються крилонька білі,
Уста до устеньок липнуть, як мед.

.....

Богоеднаюсь із Вами, Купало.
Через магічний стрибаю вогонь,
Вербу розкішну вінчаю Купайлу,
Долю цілющим ворожу зелом.

.....

Кров'ю шаленою з Вами зливаюсь,
Тайни усіх відкриваю Вам тайн.
("У травах купальських, купаю Вас, милий...")

І все-таки кохання для ліричної героїні Рути Вітер – це як магічний обряд, а не просто почуття до конкретної людини.

У віночку з леліток весільних,
Із букетом левкої і мальв,
У сорочці вишиванобілій,
Я до Вас, наче мавка, ішла.

.....

Несли вгору коругву багату,
Обвивалось гільце молоде,
Від сестри до праматері Лади –
Бога Рода святе деревце.
("У віночку з леліток весільних...")

Коханий для неї – неодмінно повелитель, якому вона підкорюється без слів – тілом і душею.

Будем з келихів срібних, мій князю,
Пити щастя безсмертний кагор.

.....

Знов кохання віддамся в полон.

.....

Знов сп'янію я Вами до краю,
Провалюсь у блаженний екстаз,
У солодку полину нірвану,
У небесний злітатиму рай.

.....

Знов співати Вам буду осанну,
Знов розквітлий стелитиму шлях,

Знов чекатиму Вас назавжди,
Знов сльоза заблищить золота...

("Цикламеною впаду на ложе...")

Кохання, пережите особисто чи наміряне в думках, народжує шедеври.

Трояндами багряними Ви устеляли ложе,
І я у шатах сяючих, немов княжна, ступала,
І був чаруючий Ваш мужній погляд кожен,
І Ви в уста мене так палко цілували.

І коси розплітали мої шовковоніжні,
І перса порцелянові голубили безтямно,
І в тан небесно зоряний провадили велично,
І ніч кохання дарували незрівнянну...

О князю мій! Я Вами аж до смерті полонена,
І грає кров моя, неначе скрипка божественна,
І серце чуле б'ється нестримано, шалено,
І крила трепетні спинаються натхненно.

О князю мій! Мені цілунків Ваших не забути,
Мені очей не розлюбити карих, сумовитих,
Мені в очах тих, як в безоднях, потонути,
Мені в огні їх племінкому спопелитись...

О князю мій! Я Вами аж до смерті полонена!

Я Вами заворожена! Я Вами захмеліла!

І терпне кров моя густа, неначе лід студений,
І серце спрагнене безсилотихо мліє.

("Трояндами багряними Ви устеляли ложе...")

Лірична героїня Рути Вітер не просто закохана. Вона відкриває коханому це диво з див - Кохання. Без цього взаємного переплетіння тіл і душ неможливо пізнати справжність кохання.

Такі солодкі любові із Вами,
Торкаю спраглими устами спраглих уст,
Меди цілунків жадливо спиваю,
Підземну сіль видобуваю з Вас,
П'янію до нестями від кохання,
Лечу за Вами безміром небес...

.....

Я долею для Вас, жаданий мій, обрана,
Я ангелами дана Вам навік,
Врата до раю Вам неznані відкриваю,
В квітучий сад омріяний веду...

.....

В любові з Вами в світ один еднаюсь,

До первісних вертаюся начал,
Любов моя сотворена для щастя,
Любов моя - несосвітений скарб!
Я долею обрана Вас оберігати,
Я ангелами дана лиш для Вас.
("Такі солодкі любові із Вами...")

Кохання - це завжди протиріччя, воно - на межі ненависті та смертельного трепету.

Розквітлий край без Вас - суха пустеля,
І день ясний, неначе темна ніч,
І каменем століть мовчать віолончелі,
І крутиться назад оцей незмінний світ.

.....

Люблю Вас так бентежно і трагічно,
З ненавистю пекельною люблю! -
До згуби Вас жадаю, мов причинна,
До трепету смертельного боюсь.
("Розквітлий край без Вас - суха пустеля...")

Кохання у ліричної героїні Рути Вітер - воістину космічне.

О як я люблю Вас, люблю безоглядно,
О як з Вами бути волю безмірно -
Умерти навек Вас готова заради,
Зірки в небесах запалити космічні.

("Побачити б Вас хоч на хвилику, коханий...")

Кохання до конкретної людини переростає в Божественну любов.

Кохаю Вас - несамовито,
Вам Пісню воспіваю всіх Пісень!
Боготворити хочу Вас вівіки,
Високосвітле Ваше славити ім'я,
Аж до небес возносити всевишніх,
Чуття Вам дарувати неземні,
Дорогу богорівну Вам стелити,
Вінець Вам зодягати осяйний,
Вином Вас причащати великоднім,
Живою кровію помазати уста...

("Блаженна мить благоговіння...")

Я сотню тисяч літ чекала Вас, коханий.

.....

Я смертю і життям любити Вас обрана,
У пеклі з Вами бути і в раю...
("Моїй любові не осипатись, як макам...")

Боже, нащо людині кохати?
Нащо дав Ти кохання у муку?

.....

Це кохання створив Ти для світла
У безсмертя палкому горінні...
І стокригими дав нам летіти,
І всесильними стати, прозрівши.
("Ця розлука до болю нестерпна...")

Можна ще багато говорити про творчі здобутки і відкриття Рути Вітер. Наприклад, створені нею неологізми ніби зсередини розкривають сутність написаного. Це не словотвір заради творення слова. Це необхідність, без якої неможливо зрозуміти сенс життя.

Насамкінець зазначу, що ця книга не побачила би світ без мами Юлії Пігель – Ольги Григор.

28 січня 2016 року

КРАПЛИНА КОХАННЯ І КОВТОК СВОБОДИ

Елла Леус. Кат.

Філософська казка-антиутопія – я би так охарактеризував жанр цього роману. Причому казка – казка для дорослих – ключове слово.

Події – впізнавані. Від нещодавнього минулого до сьогодення. Пророцтво жорстокого майбутнього. Дай Боже, аби не справдилось.

Одеська романістка ненав'язливо розтлумачує читачеві, що може бути, коли відмовишся від "краплини кохання і ковтка свободи". Здається, так мало потрібно людині. Якщо це є, то жодні сторонні сили не здатні тебе здолати.

"Кат" – це ще й роман-парадокс. Головний герой став керівником повстання, а посол сусідньої держави перебрав на себе роль його персонального ката.

Це в дитячій казці Добро бере гору над Злом. У казці ж для дорослих перемагає не Справедливість, а Жорстокість. І все ж закінчення роману дає надію, що все буде добре. І не обов'язково казку для дорослих переробляти на дитячу казочку.

Прикметно, що запам'ятовуються буквально всі образи, створені авторкою (а це близько двох десятків персонажів). Це говорить про високу майстерність письменниці. Причому Елла Леус не вдається до якихось особливих характеристик чи до опису портретних даних. Не порівнює вона своїх героїв і з конкретними історичними постатями. Це вже сам читач може собі щось дофантазувати. Мабуть, згадка про "золотий батон" – єдине програвше місце в романі, бо натяк аж занадто очевидний. Загалом же образи висічені вмілою рукою майстрині. Не потрібно впізнаваності й конкретизації. Це ніби паралельний світ, у якому існують ці персонажі, хоча могли б жити і на планеті Земля. Водночас це й попередження усім нам. Нехай паралельний світ, якщо він існує насправді, залишається сам по собі, а ми – самі по собі.

Не люблю, коли сучасних українських письменників порівнюють зі світовими знаменитостями. Це натягнуто і несправедливо. Коли кажуть, наприклад, що той

"пише, як Кінг", а манера тієї "нагадує письмо Коельо", - розумієш, що все притягнуто за вуха. Зрештою, де ж мільйонні тиражі?

Еллі Леус поталанило більше. Її порівнюють з Павлом Загребельним. Цим слід пишатись. Ім'я Павла Загребельного ще не оцінене належним чином ні в українській, ні у світовій літературі. Нам слід осмислити феномен цього письменника.

Але будь-яке порівняння кульгає - зазвичай на обидві ноги. Еллі Леус не потрібно ставати другим Павлом Загребельним і йти на повідку в літературних критиків чи директорів видавництв, які вдаються до подібних порівнянь. У них свої завдання, пов'язані насамперед з рекламою, яка не має жодного стосунку до художньої творчості.

Елла Леус - це самобутня українська письменниця, яка ще не сказала свого вагомого слова у сучасній літературі. Тож побажаймо їй не заспокоюватися на досягнутому.

1 лютого 2016 року

ЧЕРВОНІЙ РЕКОРДСМЕН СУЧУКРЛІТУ

Андрій Кокотюха. Червоний.

Стиль Андрія Кокотюхи я би охарактеризував так: журналістсько-кінематографічний. Він не має жодного стосунку до художньої літератури. Я не кажу, що це погано. Ось книги Світлани Алексієвич теж важко віднести до художньої літератури у класичному розумінні цього слова, але це не завадило письменниці стати лауреаткою Нобелівської премії. Кокотюсі це не загрожує. Алексієвич копає глибоко, досліджуючи тему, Кокотюха ж коває на поверхні, як фігурист.

Безперечно, "Червоний" у виконанні Кокотюхи - це кон'юнктура. В українській літературі взагалі нема геніальних творів про Голодомор, ОУН і УПА (саме так, а не через дефіс) і майдани та революції останнього десятиліття. Письменники лише підходять до цих тем. Є талановиті напрацювання. Але все ще попереду.

Кокотюху вважають в Україні неперевершеним детективником. Якщо мати на увазі кількість написаних книжок, то так воно і є. Але популярність письменника не завжди робить його класиком. Як на мене, детектив про націоналіста - це все-таки натягнуто. І не тому, що, мовляв, про націоналістів треба писати саги й епопеї. Бандерівець Червоний - лише тло для детективу, не більше.

Але не це головне. Кокотюха - ліберал. Принаймні так себе називає. За великим рахунком, судячи з його висловлювань і статей, він добре і не знає, що це таке, особливо якщо брати за європейськими мірками. Людина з мисленням ліберала не може вповні зобразити націоналіста - з людської та художньої точок зору.

Мабуть, письменник це розуміє, бо про Червоного розповідають три персонажі його повісті (це таки не роман, якщо брати за українськими, а не європейськими мірками). Так зручніше, не заглиблюючись в сутність душі, писати про націоналіста, ніби зазираючи збоку, що ж він там, нещасний, робить. Звісно, було би добре, якби ми заглянули зсередини, аби зрозуміти мотиви його вчинків, але це вже завдання для інших письменників.

Фактично мова йде про три розлогі інтерв'ю, і тут журналістика вилізає у всій своїй

потворній безпосередності. Література – це все-таки не журналістика і тим більше не кінематограф. Як кажуть, кожному – своє місце. Тут я не послуговуюсь категорією "подобається – не подобається", бо в Кокотюхи є як фанатичні прихильники, так і не менш фанатичні супротивники. А це свідчить лише про одне: письменникові вже вдалося залишити свій слід у літературі.

Але журналістські вуха Кокотюхи таки вилазять на поверхню. Кожний із трьох його оповідачів повторює сакраментальну фразу "два і два". То оповідач усе-таки один – і це Кокотюха?

За двадцять років своєї літературної діяльності Кокотюха написав майже 60 книжок. В середньому три на рік. Останнім часом пише щороку по чотири. Три місяці на "Червоного"? І це ж не лише час на написання, а й на опрацювання матеріалу, пов'язаного з українським націоналізмом часів Другої світової війни. Несерйозно. Тому й маємо звичайну ілюстрацію документу, а не повноцінний художній твір. Згоден, для пересічного читача, на якого зазвичай працює Кокотюха, таке читиво згодиться, бо люди не знають елементарного з нашої недавньої історії. Але Кокотюха – як перехідний етап для інших письменників, які мають зобразити і Голодомор, і ОУН та УПА, і майдани з революціями у всій їхній трагічній неповторності.

У повісті "Червоний" присутня історична правдоподібність. Тут і енкаведисти під маркою бандерівців, і зрадники серед українців, і трагічна доля головного героя та його бойових побратимів... Але впало в очі інше. Хотів цього письменник чи ні, але націоналіст Червоний виявився у нього ... антисемітом. А все через вживання слова "жид". У тексті й поза ним нема прийнятних пояснень, що галичани вживали це слово у значенні "єврей" – і "жид" не мало антисемітського звучання. Згадаймо просто Жида із вертепу, аби зрозуміти, в чому суть. Та й у Івана Франка є "Жидівські станси". Інша справа, що не просто презирливо, а з ненавистю націоналісти ставилися до тих жидів, які служили в каральних органах і винищували українців. Але цієї тонкої грані Кокотюха або не бачить, або свідомо її ігнорує. Він же пише для пересічного читача, який не розуміє цих відмінностей, сприймає все за чисту монету, причому на підсвідомому рівні, бо вірить письменнику. Тоді нехай Кокотюха не дивується, чому сучасні українські націоналісти, м'яко кажучи, не люблять його. І за це теж. Не кажучи вже про деякі статті, в яких він услід за Андруховичем, фактично вважає, що з Донбасом нам не бачити Європи. Такий собі роздавач українських земель, торгаш українськими патріотами, які там залишились.

Зараз "Червоний" екранізують. Це буде не такий дебільний фільм, як, скажімо, "Останній москаль", який показали на телеканалі відомого "жидобандерівця". Але й ліберальне намагання розкрити сутність українського націоналізму теж ні до чого доброго призвести не може. Нам знову намагаються всучити заміник, причому Кокотюха щиро вважає, що написав правду, якою вона була.

Якщо вам важко подолати фоліанти про національно-визвольні змагання, тоді залишається читати Кокотюху. Він написав ще декілька повістей, в яких ілюструє національно-визвольні змагання.

Мабуть, тепер настав час Кокотюхи проілюструвати російсько-українську війну.

2 лютого 2016 року

СПІВЕЦЬ УЩЕРБНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Степан Процюк. Інфекція.

Публіцистичний роман-есеї "Інфекція" Степана Процюка навряд чи особливо зацікавить пересічного читача. Як на мене, це один із найважливіших творів письменника, бо останнього слова в українській літературі він ще явно не сказав. Єдине, що насторожує: Степана Процюка поставили в чергу на Шевченківську премію. Якщо він намагатиметься сподобатися Борисові Олійнику й іншим прокомуністичним членам комітету, нічого путнього з ново-написаного може не вийти.

Інфекція в трактуванні Степана Процюка – це не медичний термін, а радше філософський. "Нема любові, нема щастя, повітря наше київське просякнуте медикаментозним смородом інфекції невідомого походження, що нищить і труїть людські душі, заражуючи їх хвороботворними пристрастями й уявленнями". І ще: "... не допускай до своєї душі суїцидної інфекції, ангеле Божий, хоронителю мій, ти завжди при мені стій".

На часі – створення українськими письменниками шедеврів світового рівня про Голодомор, ОУН і УПА, майдани і революції, війну з Росією. Зараз переживаємо перехідний період, коли йде накопичення матеріалу, написання більш чи менш значимих творів. Усе залежить від ступеню таланту автора й зараженістю його кон'юнктурним вірусом. Але не менш важливим є образ позитивного героя-націоналіста, який би повів читача за собою. Нині ж здебільшого маємо намір багатьох письменників бути популістами, плентатися услід за смаками читачів, журі літературного конкурсу "Коронація слова" і видавництва "Сімейний клуб". Хто платить – той замовляє музику. Вирватися з умовностей шаблону може не кожен.

Степан Процюк – інакший. Він явно не вписується в параметри, задані сучасною літературою у найгіршому розумінні цього слова. Івано-франківський письменник намагається прокласти власну стежину в літературі. Звісно, він не одинак, але поки що подібних йому не так і багато, хоча саме за ними – майбутнє української літератури.

Степан Процюк належить до когорти письменників перехідного періоду, які закладають підвалини творення справжньої національної української літератури. Головний його герой – людина, яку живить українське минуле. Проте обставини життя жорстко ламають особистостей, які би могли прислужитися сьогоденню й майбуттю України. Найлегше зобразити подвиг тих, хто загинув за Україну. Важче – тих, кого зламала енкаведистсько-кагебістська сталінська система, що й робить Степан Процюк. Поки що неможливо – тих, хто вистояв і творить майбутнє України.

У центрі уваги творчості Степана Процюка загалом і роману "Інфекція" зокрема – людина з філософією так званого ущербного націоналізму, перемелена системою і обставинами життя.

Ось квінтесенція роману "Інфекція": "... Червонійте від сорому, в'яньте від печалі,

перекидайтеся від розпуки в трунах і братерських могилах колишні оунівські командири; юні неціловані герої, що розривалися гранатами, тільки б не здатися в більшовицький полон; бандерівські дівчата-зв'язкові, що берегли в тайниках уніформи ампули із швидкодіючою отрутою, щоб не допустити чекістського гвалту над собою. Вплітайте траурні стрічки, ветерани УПА, у непорочність жовтого і блакитного, посипайте попелом, політв'язні сумління, лик володимирівського тризуба на знак незмивної ганебної плями, що вразила наших внуків і правнуків...".

Публіцистичне засудження йде врозріз з виправдувальною риторикою автора щодо своїх літературних героїв, бо це все-таки його діти, народжені творчою уявою на тлі реальних персонажів, яких зустрічаємо у своєму щоденному житті.

Випукло виписаний образ Сави Чорнокрила. Він мешканець центральної України, але не менше, ніж галичани, захоплений українським духом. На початках бере активну участь в національному відродженні, одружується з галичанкою Іванкою, в них народжується донечка Софійка. Здається, треба лише радіти життю й утверджувати українське своєю щоденною працею. Але саме життя й ламає таких людей. Спочатку виснажлива праця за копійки на будівництві вілли в якогось очільника однієї з радикальних українських партій (і звідки в того такі грошенята?), потім зрада дружині з членкинею іншої української партії – і пішло, й поїхало. Національне начало ніби завмирає у Сави Чорнокрила. Юнацький максималізм поступається місцем розважливості, пристосуванству, наміру вижити в цьому бурхливому світі. Єдине, що залишається, – це нелюбов до Галичини і галичан.

Мабуть, це найдраматичніше в житті й творчості Степана Процюка – піддавати сумніву п'ємонтизм П'ємонту в П'ємонті. Галичина – це для нього мала батьківщина, то хто ж як не він знає її зсередини, щодня спілкується з людьми, які вважають себе патріотами, а насправді залишаються "жерцями імпрези", як у своїй однойменній книжечці назвав їх сучасний класик українського націоналізму Василь Іванишин. Уявляю собі, як не сприймають, навіть вороже ставляться до Степана Процюка жерці імпрези, найвищою заслугою яких є те, що їхні батьки й діди брали участь у національно-визвольних змаганнях за волю України. Але письменник продовжує перти свого плуга, виставляючи на загальний огляд власні болячки зболеної душі.

А ось Остап Кісельчук – ще один образ ущербного націоналіста. Пристрасть до Ірен, доньки відставного генерала, здатна змусити його відмовитися від усього українського. Жертвами його морального падіння стають батьки, брат. Заробивши стартовий капітал, він стає видавцем російськомовних книг, бо українські, мовляв, не мають попиту на ринку. Деградація галичанина Остапа в зрусіфікованому Києві – ще один цвяшок у нашу незалежність.

Здається, протилежністю Остапові є його брат Назар. Їхня бійка в гуртожитку, не сприйняття на ґрунті протистояння між українським і не українським здатне, можливо, вберегти молодшого від падіння старшого. Візуально все так і є. Назар їздить по Європі, матеріально допомагає батькам. Степан Процюк про це не пише, але можна здогадатися, що й Назар не живе Україною, бо знайшов свою нішу, яка передбачає

комфортне й сите існування.

Ще один подібний образ – Кирило Орленко з Херсонщини, який пише картини. Він теж з діда-прадіда українець, але мусить задля існування продавати свої творіння ситим і вгодованим киянам, які мало розуміють, що таке мистецтво. Зрештою, він пристосовується до їхніх смаків і уподобань й остаточно губить себе як митець. Кирило тусується на виставках, купує престижну квартиру, біля нього крутяться дівчата, ласі на гроші. Здається, все має, але назавжди втратив українське у своїй душі.

Більш співчутливим Степан Процюк є до жіночих образів. Жінки з міцним українським корінням у нього виходять не ущербними. Навпаки, вони зберігають своє ество, хоча проходять через не менш драматичні випробування, ніж чоловіки. Такою є, скажімо, Іванка, дружина Сави Чорнокрила, чи черниця сестра Франциска, яка колись була Людмилою, але покинула мирське життя. Ці образи, правда, дещо статичні й не виписані так випукло, як чоловічі, але контраст між жіночим і чоловічим очевидний.

Степан Процюк нібито оптимістично дивиться на майбутнє України: "Бо що мені до інших народів? Я можу лише абстрактно бажати добра чехам чи венесуельцям. А обдерті, виснажені діти нашої Матері пов'язані зі мною містичною родовою пуповиною. Вибач мені, мамо, як сповідався поет, "прости гіркі, зневажливі слова" (цитата з поезії Є.Маланюка), бо де би я не був, магічне сяєво цієї пуповини не дасть мені скурвитися й само-знищитися. Бо виросте нове покоління з українськими квітами в українських руках, а при потребі – у жорсткій безколірній уніформі, освяченій сяєвом тризуба, і відродить майже перерваний родовий зв'язок, відродить мову, над якою регочуть з імбецильним вереском та підсвистом посмітюхи й покидьки, і засяє на теренах східної Європи могутня й щаслива держава!".

Проте навряд чи майбутнє України – за ущербними націоналістами. Створення образу позитивного героя-націоналіста, який перемагає в нинішніх умовах, – справа честі інших письменників, для яких Степан Процюк проклав шлях.

7 лютого 2016 року

МІСТЕР ГЕЛІКОПТЕР

Володимир Даниленко. Капелюх Сікорського.

Історію життя видатного українця Ігоря Сікорського, який реалізував ідею Леонардо да Вінчі й сконструював гелікоптер, письменник показав через кохання до Кароліни Гулій. Але чи не головним персонажем роману є капелюх.

Технічний бік справи – конструювання літаків, амфібій, гелікоптерів – відступає на задній план, коли мова йде про кохання, яке Сікорський проніс через усе життя. Кароліна Гулій надихала його. Це й дозволило вписати золотими літерами ім'я Ігоря Сікорського в історію світового літакобудування.

Вихований у родині київського професора, який цурався всього українського заради розвою Російської імперії, Ігор Сікорський знайомиться зі щирою україankoю Кароліною Гулій. Юна повія зваблює молодого гімназиста. Свій перший сексуальний досвід він набув у капелюсі з примхи коханої жінки. Сам капелюх стає талісманом на довге життя Ігоря Сікорського, допомагає йому досягнути вершин слави. Він не розлучається з ним

у польотах, а послідовники авіаконструктора мають за честь натягнути його на голову перед випробуваннями нової техніки.

Кароліна напроорокувала йому ще двох жінок, з якими він одружився, але це вже не було кохання. Від Антоніни Ігор Сікорський мав доньку Таню, з якою в нього склалися непрості взаємини, а від Єлизавети – чотирьох синів. І все ж у снах і наяву він прагнув зустріти Кароліну, але мрія всього життя виявилася нездійсненною. Сікорський емігрував до Сполучених Штатів Америки, і шлях до Радянського Союзу та рідного Києва був для нього закритий.

Кінематографічна проза Даниленка надається до втілення її на екрані. У романі "Капелюх Сікорського" події відбуваються з калейдоскопічною швидкістю. Декілька десятків епізодів із тексту книги навіть без втручання кінорежисера можуть скласти основу фільму – наприклад, діалог з безруким художником, зустріч Сікорського з Туполєвим, взаємини Ель і Лестера, діалог між Ейзенхауером і Хрущовим на борту гелікоптера, колоритна постать індіанця Волохата Рука та багато інших.

Якщо у багатьох випадках стислість викладу дозволяє Володимирові Даниленку уповні розкрити факт чи героя, то в інших грає з ним злий жарт. Можливо, саме націленість на кінематографічне втілення цього роману не дозволяє читачеві візуально розрізнити помічників Сікорського з юнацьких років і до глибокої старості, бо перераховування прізвищ нічого фактично не дає, а лише зберігає історичне тло. Всі вони видаються людиною з одним обличчям. Як на мене, можна було більше уваги звернути на сестру Сікорського – Ольгу, яка допомагала Ігорю, зіграти на протиставленнях з іншою сестрою й братом, які не вірили в успіх винахідника. Але це вже справа самого письменника, де розставляти акценти.

Втім, маємо й літературний казус. В одному місці маму Ігоря Сікорського названо Зінаїдою Стефанівною, а в іншому – Марією Стефанівною. Тут Володимир Даниленко йде шляхом Панаса Мирного, який у романі "Повія" головну героїню теж називав різними іменами.

Письменникові вдалось у сконцентрованому виді відобразити життя відомого українця. Мабуть, цей роман доречно було би вивчати в курсі української літератури за одинадцятий клас школи. Він легко читається і запам'ятовується. І нехай не бентежать любовні сцени в ньому, бо виписані вони цнотливо і без вульгарщини. Головне ж – це історія становлення Ігоря Сікорського як особистості, що було би повчальним для старшокласників. Як додатковий бонус – майстерно виписані образи дітей.

Підкуповує й мова персонажів роману "Капелюх Сікорського" – росіян, французів, американських українців. Вона індивідуальна, яскрава, образна. Завдяки їй письменник висвітлює сутність багатьох своїх літературних героїв.

Володимира Даниленка, як, скажімо, В'ячеслава Гука чи Степана Процюка, поставили в чергу за Шевченківською премією. Якщо в складі і в самій роботі Шевченківського комітету, який фактично став про-радянським і прокомуністичним, не настане якісних змін, а самі премії даватимуть людям поважного віку і не за окремий твір, а за всю творчість, мавпуючи принципи Нобелівської премії, то ми ще зможемо

побачити Володимира Даниленка серед числа номінантів, але без найменшої надії на лауреатство. А цього року Шевченківський комітет показав свою неієздатність, не оголосивши лауреатом жодного письменника. Невже український президент не виправить цього, адже останнє слово все-таки за ним? У списку претендентів було чимало письменників, які по праву могли би стати лауреатами Шевченківської премії.

14 лютого 2016 року

СПРАВЖНІ ЛЮДИ

Євген Положій. Іловайськ

Мабуть, безглуздо вимагати від сучасних письменників, які пишуть про першу російсько-українську війну, епопей на кшталт "Війни і миру" Льва Толстого. Все-таки потрібен час, щоби все осмислити. З іншого боку, кон'юнктура підганяє багатьох літераторів написати щось подібне. Негідників не перевиховаєш, а ті, хто пише щиро і від серця, не завжди мають талант.

"Іловайськ" Євгена Положія – це роман в оповіданнях. Вони перероблені із інтерв'ю, тому несуть на собі журналістське тавро. Я не кажу, що це погано. Кожний автор сам обирає свій стиль, манеру писання, жанр, аби уповні висловити те, що він хоче.

Прорив із Іловайського котла, коли тисячі українців були підло розстріляні російською армією, – найбільша трагедія цієї війни. Причому мова йде саме про російську армію, й автор наводить чимало доказів її присутності. Це вже потім поранених і полонених бійців віддали на поталу денеерівцям.

"Для російських вояків в Іловайську мав випасти неймовірний джек-пот, – пише Євген Положій, – взяти в кільце і за один раз знищити чи не всі українські добровольчі батальйони" ("Вогнем і хрестом"). Ось саме з цього і треба виходити, коли ми говоримо про Іловайськ.

Кожна війна яскраво висвітлює два боки людської моралі: героїзм і нищість. З одного боку, ми бачимо мужність і самопожертву простих людей, які воюють за Україну, а з іншого – боягузтво і бажання за будь-яку ціну врятувати своє життя тих, для кого Україна виявилася порожнім звуком. Дехто може закинути авторові, що він згущує фарби, але письменник намагається бути об'єктивним і пише про те, що йому розповіли прості солдати і офіцери, волонтери і лікарі – справжні люди.

Боягузами показані генерали і полковники, народні депутати України та інша штабна сволота. Письменник називає їхні прізвища, і ми вже з іншої точки зору дивимося на цих людей, як би вони зараз не розповідали про своє героїство з екранів телевізорів.

Ось драпає з поля бою командуючий "Сектором Б" генерал Хомчак, залишаючи напризволяще солдатів і офіцерів, які виходять із оточення, кидаючи навіть особисту рацію. Ось підполковник Волинський перевдягається в цивільне і втікає, а його потім нагороджують орденом Богдана Хмельницького третього ступеню і хочуть підвищити у військовому званні за те, що буцімто він вивів колону із оточення. Людина з позивним Філін, який виконував обов'язки комбата після поранення Семена Семенченка, виявився зрадником, готовим служити росіянам і сепаратистам заради збереження

власного життя. Народні депутати України, а тоді комбати Юрій Береза і Андрій Тетерук залишають напризволяще журналістів, і ті самі мають виходити з оточення. Щоправда, потім сказано, ніби вони шукали журналістів, але, видно, так шукали, тим більше якщо мали тепловізор. Комбата і депутата Семена Семенченка бійці звинувачують у дезертирстві: "А де цей герой Семенченко? На лікарню злиняв! У дупу його поранило!". А ось ще один народний депутат Володимир Парасюк, який втікає в кущі, тоді як інші допомагають пораненим вийти із машини: "Дрин, поранений у ногу, кинувся перев'язувати стікаючого кров'ю Нестора. На секунду здійнявши голову, він із подивом відмітив, як швидко герой Майдану Парасюк драпає до посадки. Мурку з автобуса витягнув Вітерець". А ще ніби в калейдоскопі бачимо командирів різних рангів як на фронті, так і в тилу, від боягузтва і непрофесіоналізму яких гинуть тисячі українців. Звичайно, хотілося би почути оцінку діям вищого військового керівництва і самого президента, але, очевидно, це завдання не стояло перед письменником. З іншого боку, як на мене, він перебільшує чесноти, скажімо, п. Рубана, який визволяє з полону наших бійців. Є вже достатньо інформації, заради чого і як усе насправді робиться, але Євген Положіє це оминає.

І на цьому тлі – прості солдати і офіцери, справжні люди, на плечах яких все і тримається. Вони не втікають з поля бою, а б'ються до останнього, допомагають пораненим товаришам і самі гинуть, хоча могли кинути бойових побратимів і врятувати собі життя.

За оцінкою Євгена Положіє, ми ніби живемо на різних планетах: "Було на диво тихо, хоча весь день з боку Старобешового валив густий чорний дим, бухкала артилерія, чулися відголоски бою з Іловайська. Бійці подекуди, що сьогодні ранком поміж Кутейниковим і Осиковим росіяни зім'яли і повністю знищили кілька підрозділів 51-бригади, і тепер ворог заходить зі спини і бере їх в оточення. Однак жодних команд відступати або будувати кільцеву оборону зі штабу не надходило – в Києві гримів святковий військовий парад: генерали отримували з рук Президента України нагороди, по Хрещатику під аплодисменти рівними рядами з новенькими автоматами марширували підрозділи Нацгвардії з піднятими догори підборіддями, впевнено гурчали двигунами модно закамуфльовані колони бойової техніки. Проте звідси, фактично з передової, парад сприймався як видовище бридке, здавалося, що Київ, Україна, звичайне життя, родичі і друзі знаходяться на іншій планеті". І далі: "Замикаючи кільце, через російсько-український кордон через села Моспине і Новий Світ на Кутейникове висунулися великі сили противника. Про це в штаб АТО неодноразово доповідала розвідка – великі колони військової техніки та живої сили проходили на відстані десяти метрів від бійців, що причаїлися в лісосмузі. Проте в штабах доповідям про вторгнення російських військ вірити відмовлялися. "Не сцяти!" – наказували сміливі штабісти. – "Триматися!" казали генерали і підіймали чергову склянку віскі за нові погони та ордени". ("Сашко Гармаш").

І на цьому тлі – роздуми однієї з героїнь роману "Іловайськ": "Там, у батальйоні, зібралися високо мотивовані люди, які пішли воювати не за гроші й не за славу, а

тільки тому, що так потрібно. Кожен із них сприйняв війну як щось особисте і не міг вчинити інакше. Успішні бізнесмени, що продали свою справу; люди з двома-трьома вищими освітами, що мали гарну роботу; люди, які повернулися з-за кордону спеціально для того, щоб узяти в руки зброю, – це все вони, добровольці. І поруч із ними на рівних воюють інші хлопці: будівельники, інженери, вчителі, дизайнери, програмісти. Дуже світлі люди. Я не знала до серпня 2014 року, що в Україні живе стільки прекрасних людей, стільки сильних чоловіків. Я завжди вважала, що Україна – чисто жіноча країна, нас і в світі знають переважно тому, що у нас – красиві жінки. А до весни того року я жила взагалі якщо не в іншій країні, то в іншому вимірі" ("І в цьому була вся сіль").

Чи не найбільш колоритним є оповідання "Життя та смерть Сергія Кабана". Він поранений, але товариші, які виходять із оточення, забувають взяти його з лікарні. Сірому, як його назвали, доводиться переховуватися в морзі, лежати під трупами російських вояків, ополченців і мирних мешканців. Від самого початку він вирішив, що в полон здаватися не буде. Нехай краще пристрелять. Йому допомагають різні люди, причому не лише проукраїнськи налаштовані, а навіть, скажімо, головний лікар, сепаратист до мозку кісток, але вірний клятві Гіппократа. Це допомагає нашому воїну вижити, не потрапити до рук російських ефесбешників і місцевих сепаратистів, які його розшукують, і врешті-решт з багатьма пригодами потрапити додому.

Мужньо ведуть себе наші воїни в полоні. Не сплямив честі й гідності внук Героя Радянського Союзу Юрій Семенов, який відчув себе українським офіцером саме в полоні. Він категорично відмовляється служити в Москві з підвищенням у званні й високою зарплатнею. Краще загинути, ніж зрадити ("Сімейна справа Семенових").

Залишається великим прагнення жити у бійця з позивним Санітар, хоча ніхто й не думав, що йому це вдасться ("Якби мурахи були великими").

Всі герої об'єднані темою Іловайська, але інколи штучною виглядає їхня з'ява в різних оповіданнях. Було би логічніше, якби в окремих оповіданнях герої жили все-таки автономно.

Євгенові Положію вдалося пронизливо розкрити тему людини на війні. Він дозволяє читачеві зсередини глянути на це. "У перший день штурму в батальйоні загинуло троє. Вони загинули не тому, що погано підготувалися до сутички, не виконали наказу або були боягузами, просто кулі та осколки потрапили саме в них. Така неперебірливість смерті, напевне, більш за все вразила Грега в його перший день війни. Раніше він думав, що гине той, хто щось робить неправильно, а на практиці виходило, що гине той, хто опинився в непотрібному місці в непотрібний час. Кому не пощастило. Ось біжить поруч людина – раз, і немає її, відірвало голову. А могло відірвати й тобі, якби осколок летів трохи праворуч. І не важливо, яка в тебе каска чи бронежилет, як гарно ти стріляєш і як швидко долаєш смугу перешкод. Ось і вся логіка смерті на землі" ("Коли прощаєшся, Грегу").

Люди на фронті мріють про те, щоби закінчилася війна. Громадянин США Марко Паславський з позивним Франко, який згодом загинув, каже: "Коли ми переможемо, я

стану головою Національного банку України і ламаю всі схеми олігархів. А я їхні схеми за час роботи в Україні добре вивчив..." ("Сніданок на червоній землі").

Інший герой теж думає про зміни в житті, які настануть після закінчення війни: "А тепер все зміниться, – роздумував, лежачи в обгорілій траві, Адвокат. – Тепер, після Майдану і Небесної сотні, після тисяч убитих і поранених у цій війні, в якій ми обов'язково переможемо, ніхто не посміє вимагати хабара і порушувати закони!" ("Дядько Ваня").

На думку Шеви, звичайного підприємця із Хмельницького, який теж потім загинув, "пересічних" людей у будь-якій країні відсотків сімдесят, "але історію роблять найбільш активні десять відсотків громадян. Ті, хто готовий ризикнути життям. Ось ми і є якась частина з тих десяти відсотків" ("Сніданок на червоній землі").

Ще один колоритний герой: "Дід, п'ятдесятисемирічний мужик, пішов воювати замість сина: "Ім же однаково там, у військкоматі, хто саме, аби статистика... І прізвища у нас із сином однакові, що дивно (посміхався)... Прийшла сину повістка, а у нього дочка тільки народилася, на роботу влаштувався. Ні, подумав, краще я піду, я пожив уже. Дав триста доларів воєнкому хабара – і пішов служити" ("Один Олег і три Андрія").

Письменник дає читачеві можливість підмітити деталі, які за звичайного життя не розпізнаєш: "Розбудив його звук дверей, які відкривали (чи все-таки відчиняли? – А.В.), і гучні владні чоловічі голоси. Він знав їх природу. Такі голоси народжуються у людей, які взяли в руки зброю і стріляють з неї на ураження, саме вона додає їх тембру владного звучання, яке не сплутаєш з жодним іншим звучанням людського голосу. Людина зі зброєю звучить завжди по-особливому" ("Життя та смерть Сергія Кабана").

Або ще одне відкриття: "Всі його думки перескочили зараз на батька – невже ж його була правда: і ми, він – Грег, його покоління – безнадійні? Невже запалу і бажання їм вистачає на кілька місяців, а потім вони здуваються, наче проколоті голкою байдужості кульки?" ("Вогнем і хрестом").

Не дивлячись на смерті й поранення на кожній сторінці роману, письменник усе ж закінчує його на оптимістичній ноті. Маленький Сашко пише листа святому Миколою і просить його подарувати велосипед, бо тато загинув на війні і не встиг цього зробити.

Автор писав свою книгу двома мовами – російською і українською. Так розмовляли ті, хто давав інтерв'ю. Вийшло два варіанти книжки. Відповідно російські епізоди перекладали українською, і навпаки. У багатьох місцях переклад недосконалий, вилізають технічні огріхи – наприклад, російські літери в українському тексті або слово "батальон" замість "батальйон" і таке інше. Бракує тут і багатьох ком та інших розділових знаків, а в інших місцях вони поставлені, хоча їх там не мало би бути. Мабуть, це претензії не стільки до літературного редактора чи перекладачів, а до коректорів.

Звичайно, з художньої точки зору роман Євгена Положія важко назвати досконалим, але письменник бере емоційністю і правдивим описом подій. Тому читач хоч трошки стане іншим після прочитання цього твору. Мабуть, у цьому і полягає

основне завдання письменницької праці.

19 лютого 2016 року

КІБОРГИ Й ОРКИ: МІФИ ТА РЕАЛІЇ

Сергій Лойко. Аеропорт.

Книга ще не встигла дійти до читачів, а навколо неї народилося декілька міфів. Ось лише найголовніші.

Міф перший. "Аеропорт" прочитав Петро Порошенко. Я не думаю, що український президент таки прочитав цю книгу – хіба що заключну частину "Епілогу", в якій зображено відвідання президентом фотовиставки. Але якщо це художній твір, то чому Петро Порошенко подумав, що це саме про нього? Та й опис фігури президента не співпадає з його, а деякі слова можна оцінити іронічно.

Сергій Лойко пішов найменшим шляхом спротиву, який у сучасній українській літературі вже випробувала Соня Кошкіна у своїй книжці "Майдан" (я писав про це у рецензії "Зручна позиція журналістки: між владою й олігархами"). Там теж Порошенко – позитивний герой, як й інші нинішні чільні діячі влади, а також ті, хто належить до так званої опозиції з Опозиційного блоку й олігархи, включно з Ахметовим. Все це забезпечило просування "Майдану" Соні Кошкіної на книжковому ринку. Те саме можна сказати і про "Аеропорт" Сергія Лойка. Але штучний імідж "Майдану" Соні Кошкіної швидко луснув, і про цю книгу зараз мало хто згадує. Схоже, штучний імідж "Аеропорту" Сергія Лойка лусне так само швидко.

Міф другий. Буцімто це головна книга про війну. Вслід за видавництвом цю тезу повторили засоби масової інформації. Якщо з видавництвом все зрозуміло, бо мова йде про звичайну піар-акцію, то журналісти мали би бути об'єктивними. Головну книгу про війну не можна написати в принципі, хоча би з огляду на те, що ця війна ще триває, й тому, що існує багато інших причин. Крім того, вийшли, як на мене, не головні, але суттєві книги про війну – "Маріупольський процес" Галини Вдовиченко та "Іловайськ" Євгена Положія" (про це я написав відповідні рецензії – "Донбаська містика Гааги" і "Справжні люди"). У кожному з цих творів війна показана з інакшої точки зору, і тому чогось головного в показі війни бути не може.

Міф третій. Нібито ця книга про захисників Донецького аеропорту. Я зараз не про те, що реальними прототипами літературних героїв були кіборги, які протистояли оркам – російським фашистам. Про власне аеропорт, його захисників і героїчну оборону в книзі написано набагато менше, ніж про інші події, пов'язані з першою російсько-українською війною. Це все одно, що твердити, нібито "Марія" Уласа Самчука – про Голодомор, хоча цій страшній події присвячено лише останні двадцять сторінок книги, чи те, що "Земля" Ольги Кобилянської – про братовбивство, хоча розкриття злочину як такого не відбулося.

"Аеропорт" Сергія Лойка важко назвати художнім твором у звичному розумінні цього слова. Радше це журналістське розслідування плюс документальний роман з вкрапленнями художніх описів тих чи інших подій. Такий синтез виявився виграшним, ніж якби це були просто журналістські замальовки чи власне художній твір, створений

за класичними канонами.

В центрі оповіді – життя і смерть Олексія Молчанова, американського фоторепортера російського походження. Це своєрідний автопортрет Сергія Лойка. За основу взяте п'ятиденне перебування автора книги в Донецькому аеропорту, а все решта можна віднести до плодів фантазії оповідача, де реальне переплітається з вимислом.

Сергій Лойко уміло накладає в своїй розповіді пласт за пластом, не даючи читачеві нудьгувати. Воєнні дії переплітаються з інтимними сценами, описом стосунків головного героя з дружиною Ксюшею та коханкою Нікою. Якщо сильно виписані епізоди героїзму кіборгів і натуралістично – смертей, то явно слабко виглядає на цьому тлі лінія стосунків Олексія Молчанова з сином і внуками. У романі є ще декілька другорядних ліній, які створюють тло, але реально не впливають на хід подій, не допомагають, а радше заважають зрозуміти авторську концепцію.

Сергієві Лойку в кращих традиціях соціалістичного реалізму, який часто переходить у натуралізм, вдалося створити непересічні образи кіборгів. Інколи здається, що йому не доводилось абсолютно нічого дофантазовувати. Ці люди – живі й мертві – виписані так, якими були під час захисту Донецького аеропорту. Вся проблема полягає лише в тому, що сучасна українська література так і не виросла з коротких штанців радянського соціалістичного реалізму, а модернізм їй цілком не загрожує. Сучасні автори в основі своїй – це журналісти, вчителі, викладачі вишів, виховані в основному на радянській літературі, причому здебільшого на тій, що ми називаємо російською класикою. Читання у зрілому віці зарубіжної класики, модерної літератури мало вплинуло на формування їхнього світогляду, не дозволило вийти за рамки радянського соціалістичного реалізму. І не вина Сергія Лойка, що, описуючи українські реалії, він послуговується здебільшого посиланнями на російську класику. Так він був влаштований, і на російській класиці його, власне, виховували. Біда в тому, що він у своїй розповіді не знайшов українського відповідника для опису тих подій. Епізодичні прояви пошуку не змінюють картини в цілому. Так, у заключному епізоді, коли залишилася жменька героїв, яким нема від кого чекати допомоги, з телефону одного з кіборгів звучить пісня "Ой, чий то кінь стоїть", і всі її підхоплюють, в тім числі й головний герой, який єдину цю українську пісню знав напам'ять.

Від Сергія Лойка, як це роблять деякі літературні критики, не треба вимагати більшого, ніж він на це був здатний. Це погляд росіянина, щирого прихильника України, на події Майдану, Революції гідності, героїчної оборони Донецького аеропорту. Саме і з цієї причини також ця книга не може бути головною про першу російсько-українську війну.

Авторові, наскільки він зумів, вдалося зсередини розкрити психологію кіборгів. Здається, особливих зусиль йому для цього і не треба було. "Вони займалися своєю улюбленою справою, тобто намагалися лишитися в живих і при цьому відправити на той світ якомога більше орків". В екстремальних ситуаціях люди показують своє справжнє обличчя. Захисники Донецького аеропорту (Красно-Каменського в книжці) –

звичайні люди, на яких ми би, може, й не звернули уваги в звичайному житті. Героїзм для них – внутрішнє єство, яке би вони, можливо, не виявили самі в собі, якби не війна. Вони розуміють, що за мить їх можуть убити, але живуть так, ніби попереду все життя. Якихось особливих описів їхнього героїзму нема, все подається так, ніби має бути зрозумілим саме по собі. І в цьому, як кажуть, і полягає вищий пілотаж Сергія Лойка. Мов справжній фотомайстер (але чому "мов"?), він робить чимало кадрів, то наближаючи, то віддаляючи героя, вибираючи кращий ракурс, аж поки на світ Божий не з'являється шедевр. І я не про фотографії, а про окремі кусники тексту, які справді є шедеврами, і кожний читач знайде їх, якщо зануриться в розповідь, запропоновану автором.

Кіборги – це єдиний колектив, де нема старшого й молодшого, а накази віддає той, хто підходить до справи професійно. Але бувають ситуації, коли й наказ не смієш віддати:

" – Хлопчики, рідненькі мої, – неголосно продовжував Бандер, опустивши очі, дивлячись на кухоль кави, що стояв перед ним на столі. – Я наказу такого дати не можу. Він узагалі не з нашої бригади. Я не можу посилати своїх людей під кулі, аби відправити додому шматок тіла танкіста, з яким ви навіть не були знайомі. Які думки будуть?

Професор, високий, худий і сутулий, встав, прокашлявся, зняв окуляри, навіщось протер їх брудною ганчіркою зі столу і сказав:

– Танкіст ішов нам на підмогу, знали ми його чи ні. І взагалі, я б, хоч і мертвий, не хотів би так по шматках лежати на злітці, годувати собак. Я завтра за ним піду".

Потім ми дізнаємося, що Професор, якого звали просто Мишком, помер, рятуючи ногу танкіста.

Що кіборги, що орки ненавидять війну – і це, мабуть, єдине, що їх об'єднує. Але захисники Аеропорту воюють за свою Батьківщину, у ворогів же нема жодної мотивації віддавати своє життя за чужу територію. Тому коли орків на квадратному метрі землі набагато більше, ніж кіборгів, це ще не означає, що перемога за російськими найманцями.

Перебування кіборгів у полоні було трагічним. Ніхто з них не здався за власною волею. Орки підібрали поранених, хоча й лише тих, хто міг самотійно пересуватись. Інших безжально розстрілювали. Автор нагадує нам сумні події так званого параду військовополонених у Донецьку, але розкриває сутність цієї події. Це була звичайна театральна постановка режисерів із Москви за участю російських журналістів. Картинку побачив цілий світ, а підставні особи, які викрикували ганебні гасла на адресу кіборгів, братимуть участь у подібних театральних постановках з приводу інших подій, і їхні обличчя ще побачать, і люди розвінчають цих підлих "акторів".

Автор з великою любов'ю пише про кіборгів. Відчувається, що це рідні йому люди. І ця спорідненість уже не залежить від кількості днів, проведених разом в Аеропорту, який став символом звитяги. Юрчик-Паровоз чи Андрій-Боксер, Медвідь-комбат чи Мишко-Професор, Панас і Светік, багато інших кіборгів мають індивідуальні риси, і вже

важко сказати, хто з них реальний герой, а хто – лише плід фантазії автора.

Чеченське і афганське минуле головного героя дозволяють йому не лише вижити в складних ситуаціях, вийти з яких нормальна людина просто не змогла би. Кіборги бачать в ньому бойового побратима, який не лише фотографує, а й бере активну участь в обороні аеропорту, ризикує своїм життям не менше, а часто й більше, ніж вони. Це бойове побратимство не можна зімітувати, воно не залежить від віку, військового стажу чи якихось інших параметрів. Тут все дуже просто: тебе або сприймають, або... Втім, іншого "або" не дано, бо це війна, і ти мусиш бути саме таким, а не інакшим. Проте Молчанов виконує і свою особливу місію: "В Аеропорті життя на терезах долі не переважувала смерть, скоріше навпаки. Олексій просто зрозумів, що хоче, щоби на його кадрах люди побачили очі кіборгів такими, якими бачив їх він".

Молчанов знає подробиці війни, які не можуть бути відомими пересічній людині: "Снайпер стріляв на третю зтяжку". Автор устами свого героя веде своєрідний діалог з читачами: "Можливо, читач дорікне й тим, що, мовляв, герой не справжній журналіст, що він порушив моральний кодекс журналістики, узяв до рук зброю й т.д., про що товкмачать їм на першому курсі цієї неіснуючої в природі науки. Так, не справжній журналіст. Так, він політично не коректний. А чи не пішли б ці читачі лісом із усією цією лабудою?".

Він, росіянин, здається, починає розуміти Україну вже на сакральному рівні:

"Олексій пережив дивовижне, до тремтіння в тілі, відчуття, коли на Майдані почали співати. Співав не лише весь Майдан, співав увесь Хрещатик, усі прилеглі провулки й вулиці. Не якусь мутну сталінсько-путінську тухлятину, а справжній гімн, який не вчать навмисно до нагородження, а знають на зубок, як "Отче наш".

Одразу відчуваєш серцем, кров'ю країну, батьківщину, зв'язок, народ, історію, а не порожній загальник. Гімн вільних людей, а не рабів безголосих. До мурашок, до клубка в горлі...

Здавалося, у ці хвилини весь Київ співав, усе це ненависне кремлівському прокуратору місто.

От ви в Росії хоч раз бачили сто тисяч чи хоч п'ятдесят тисяч чоловік, які хором співають національний гімн? Чи спостерігали там хоч одну, байдуже, якого розміру, групу людей за цим сакральним, без усякого сарказму, заняттям?...

... "Авжеж, – подумав Олексій, – наші швидше х...й на паркані сусіда намалюють, аніж триколор на своїй щоці".

Олексій Молчанов – професійний журналіст, на відміну від своїх західних колег, які не були на війні, але писали про неї. Одна з них, наприклад, Кетлін на прізвище "Гарі", яка писала про події в Україні, користуючись інформаційними повідомленнями засобів масової інформації. Її кореспонденції мали успіх, але лише тому, що до них додавали непересічні фотографії Олексія Молчанова. "На думку Олексія, Кетлін "Гарі" являла собою типовий збірний образ усього найгіршого в західній журналістиці. Самі журналісти визначали його коротким містким професійним терміном *hack*, що дослівно перекладається як "поденщик". Таких журналістів в Америці хоч греблю гати. А за доби

політкоректності ця якість у професії стала просто незамінною".

Письменник доповнює свого головного літературного героя й повідомляє нам таке, про що ми можемо здогадуватись, але все одно достеменно не знаємо – а саме про снайперів, які розстрілювали Майдан:

"Одного з перших днів лютого 2014 року у військовий аеропорт "Гостомель", неподалік Києва, прилетів борт без знаків розрізнення. Ніхто уявлення не мав, звідки він. У графіку його не було. Ніхто не знав, хто вів його до Києва. Усі диспетчери та весь нечисленний персонал аеропорту цього дня були розпущені по домах через годину після початку роботи на несподіваний "технічний вихідний".

Цей АН-72 зустрічала група військових у формі без розрізнення. З літака пружинистою ходою в майже однакових темних курточках, в'язаних шапочках і окулярах виходили один за одним схожі, як брати, молоді люди років тридцяти. У руках кожен мав довгий футляр – саквояж, подібний до тих, у яких носять духові інструменти або вудочки та спінінги для риболовлі. Або зброю для полювання.

"Музиканти", "рибалки" й "мисливці" могли також бути командою біатлоністів. Тільки без лиж і палок. Було їх двадцяттеро або трохи більше. Жодну митницю вони не проходили. Документів у них ніхто не перевіряв.

З аеропорту роз'їхалися на машинах без номерів по непримітних квартирах на робітничих околицях, по двоє в кожній. Дорогою жоден автоінспектор у місті їх не зупинив.

Ніч вони провели "вдома". Жоден не мав із собою мобільного телефону. Лише рації. Одна на двох. Вони від самого початку розбилися на пари. Потім вони зустрінуться знову 21 лютого рано вранці в тому самому літаку й відлетять у невідомому напрямку".

Іронічно й саркастично автор описує орків і тих, хто їх послав воювати на Донбас. Це ніби документальна ілюстрація до того, про що ми вже й так знаємо. Скажімо, в наступному епізоді ми впізнаємо відомого російського актора, який стріляв у кіборгів не холостими, а бойовими патронами: "У цей час за чотириста метрів від них товстожопа червономорда зірка російського кіно на ім'я Александр Поребріков у броніку й касці з великими примітними написами "ПРЕССА" на них тулився своєю брезклою щокою до холодної сталі кулемета "Утьос". На камери російського телебачення й під схвальне гототання сепарів... Поребріков натиснув на курок... Він не думав нікого вбивати. Він просто стріляв, як йому здавалося, в нікуди. Або не здавалося. Коротше, просто мудак на війні. Наче там бракує своїх з обох боків".

Глава із книги під назвою "МВЧ" (Малий Великий Чоловік) присвячена, як може здогадатися читач, Путіну. Як і в інших випадках автор, звісно, не називає його прізвища, але за характерними ознаками ми явно вгадуємо цю людину, яка розв'язала першу російсько-українську війну двадцять першого сторіччя. Автор не просто насміхається з керівника Росії, що вже саме по собі говорить про нікчемність Путіна, а ніби знищує його в деталях оповіді, даючи простір широкій читацькій уяві. Цю главу треба прочитати, щоб зрозуміти майстерність Сергія Лойка.

А ось іронічно-саркастичне зображення Солегорська (Слов'янська) і його міського

голови Щепкіної (Штепи). Тут впливає і сумнозвісний Диркін (Гіркін) на прізвисько "Розстріл". Персонажі впізнавані, але Сергій Лойко знімає з них пафос, присутній на телевізійних картинках.

Зовсім іншою постає ще одна жінка зі, здавалось би, ворожого табору. Наталія Сергіївна розшукує свого сина, вбитого в Україні. Тут зовсім інші нотки. Нещасній жінці допомагають українці, які потерпіли від російських вояків, але вони розуміють горе матері. Ця глава книги - "Наталія Сергіївна" - виступає окремою новелою в розповіді про Аеропорт.

Як на мене, авторові вдалося розкрити буденну сутність героїзму по-українськи. Аеропорт не просто став приміщенням, який захищали кіборги, а символом незнищенності нації. Нехай це точка зору росіянина, чужого нам ментально, але він чи не найближче підійшов до розуміння суті першої російсько-української війни. Тепер слово за українськими авторами.

4 березня 2016 року

ПОСЛАБЛЕННЯ АВТОРИТЕТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

Вийшла у світ книга Ольги Репіної "Наш засіб Макропулоса". Це рецензії на книги.

А в післямові авторка пише:

"Чому всі рецензії склалися в одну книгу? Адже вони опубліковані в Інтернеті, мають відгуки, високі оцінки і численні "лайки". Але як критик і психолог я розумію, що інтернет-публікація - справа якщо не десята, то й не перша. Нині користувачі Інтернету мають вільний доступ до багатьох ресурсів, що публікують рецензії на книги, а також до незліченних блогів, автори яких діляться своєю думкою щодо літературної продукції. Популярність аматорських рецензій та свобода слова призвели до поступового послаблення авторитету професійної критики, яка перетворилася здебільшого на засіб маркетингу, що розвинувся в самостійну потужну сферу, в даний час більш впливову, ніж сама критика. Тому-то й книга...

Книга есе називається "Наш засіб Макропулоса" неспроста.

Пригадується, як в юні роки я прочитала Карела Чапека. Нині його мало хто знає, а свого часу автор був вельми популярним. П'єса, до речі, повчальна, про вічну молодість.

Ось і прийшло на розум психологічну молодість авторів, книги яких піддалися рецензії, закріпити в назві. Автори різного віку, пишуть і поезію, і прозу. Та й взагалі - вони різні. Але об'єднує їх усіх - молодість і небайдужість.

Так от, ця книга і присвячується творчій молодості авторів, небайдужості й вічному в їхніх книгах".

Принагідно зазначу, що у книзі "Наш засіб Макропулоса" вміщена стаття "Як уникнути особистісної клітки та побудувати кращий світ". Це - рецензія на мій роман "Інтуїція".

9 квітня 2016 року

КІБЕРНЕТИКА КОХАННЯ

Павло Загребельний. Розгін

За мірками соціалістичного реалізму, це – виробничий роман. Павло Загребельний написав його у 1974-1975 роках. Але письменник виходить далеко за усталені рамки. Можу зрозуміти подив тогочасних літературних критиків, яким було не до снаги подолати філософсько-любовну складову "Розгону", що складає його сутність, а суто виробничі проблеми – лише тло.

Загребельний пише про кібернетику. Тільки-но закінчилися гоніння на неї й її почали визнавати наукою. Академік Карналь, головний герой твору, – колишній в'язень концтабору. Павло Загребельний у роки війни теж пройшов крізь жахіття концтаборів, тому в якійсь мірі Карналь списаний з нього, але поміщений не в письменницьке, а в наукове середовище. І ось цю суміш – кібернетики і колишнього в'язня концтабору – Загребельний виплеснув на сталіністів, які вільно себе почували в часи брежнєвського застою. Можна говорити про справжній подвиг письменника. В умах сталіністів кібернетика все ще залишалася ворожою наукою, надбанням капіталізму, йшла врозріз з постулатами Маркса-Леніна-Сталіна. А в'язень концтабору, навіть реабілітований, все одно залишався для них ворогом народу.

Академік Карналь – дитя свого народу. Він комуніст, вільно цитує Маркса. Але це не його віра. І віри в Бога у нього нема. Він просто порядна людина, професіонал вищого ґатунку. Взагалі Павло Загребельний кожного свого героя просвічує через своєрідний рентген саме на порядність і професіоналізм. Тому й комуністи в нього є порядними професіоналами, а є й негідниками, яким не місце у науці чи на виробництві. До останніх, скажімо, належить Кучмієнко. Це споконвічний друг-суперник, а деколи й ворог Карналя. Вони разом пройшли жахіття концтабору, але кожний вів себе по-різному в смертельних умовах. Волею долі змушені були навіть породичатись, але так і не стали близькими людьми. Завдяки посаді, Кучмієнко опікувався Карналем, але ця опіка була настирливою, нещирою, нагадувала собою стеження за кожним кроком академіка. Коли Кучмієнко хоче захистити докторську дисертацію, Карналь протриває цьому, бо розуміє, що нічого нового в науці той сказати не може.

Роман "Розгін" складається з чотирьох книг, кожна з яких написана у своїй тональності і з того чи іншого боку висвітлює образ Карналя. Майже 600 сторінок тексту буде важко подолати сучасному читачеві, звиклому до низькопробних літературних підрібок у телеграфно-кінематографічному стилі. А тут Загребельний розписався, його думка багатослівна і, здається, не має дотичності до основної ідеї роману. Але це лише на перший погляд. Бо за філософськими розмірковуваннями письменника стоять життєвий досвід, розуміння реалій життя, погляд у майбутнє.

Червоною ниткою крізь "Розгін" проходить тема Кохання з великої літери. Спочатку це кохання Карналя до Айгюль, яка трагічно гине, а потім до журналістки і колишньої модельки Анастасії. Ви не прочитаєте в романі порнографічно-сексуальних сцен, але любовні виписані з почуттям міри і заворожують своїми натяками на велике і незнищенне. Загребельний ніби закликає читачів стати співавторами зародження чистого почуття в душах людей.

"Розгін" та інші романи доби соціалістичного реалізму були своєрідним перехідним періодом у творчості Павла Загребельного. Це вже потім, у добу національного відродження і незалежності України, він напише свої найвідоміші романи. Тому до "Розгону" слід ставитися саме так, а не інакше, не перевищуючи заслуг письменника, але й не зневажаючи його. Зрештою, це романтичний твір про епоху брежнєвського застою – найбільше, що в тих умовах міг сказати геніальний письменник, творчий доробок якого ми ще належним чином не оцінили. Як на мене, Павло Загребельний мав би належно представляти українську літературу на світовому рівні.

20 квітня 2016 року

БЕЗЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Джон ле Карре. Маленька барабанщиця

Любителі політичного детективу із задоволенням прочитають цей роман.

У центрі розповіді – історія англійської акторки Чарлі. Вона живе у своєму віртуальному світі. Проте реалії життя виявляються суворими, і головна героїня мало не божеволіє.

Чарлі закохується в Йосифа. Той виявився агентом ізраїльських спецслужб. У нього для Чарлі є особлива роль, яка має стати найвизначнішою в її житті. Акторка має перевтілитися в коханку арабського терориста, яка буцімто знищує німецького професора з метою підібратися до лівнища палестинців.

Письменник майстерно показує шлях перевтілення Чарлі. До цього вона не цікавилася політикою. Тепер вона не лише розбирається в сутності протистояння між арабами та євреями, Палестиною та Ізраїлем, але вже не знає, на чий бік пристати. Коли на її очах вбивають головного палестинського терориста, на слід якого вона й вивела ізраїльські спецслужби, Чарлі відштовхує від себе Йосифа, бо, здається, це саме він знищив останню її надію.

Джона ле Карре багато хто вважав антисемітом, хоча радше він був анти-сіоністом. Йому вдалося за допомогою художнього зображення показати трагедію протистояння і відповісти на просте й таке складне водночас запитання: чому палестинці стали терористами? Євреї задля створення Держави Ізраїль зігнали їх зі споконвічних земель. При цьому було знищено сотні тисяч, якщо не мільйони палестинців. Точної статистики жертв нема й досі. Десятки мільйонів змушені були шукати захисту в сусідніх державах, розсіялися по всьому світу. Тероризм, знищення невинних людей заради утвердження Палестинської держави став єдиною їхньою зброєю. І тут вже не має значення, хто перший почав.

Німецький професор, який мав стати жертвою Чарлі, теж єврей. Але він не страждає сіонізмом. Він бачить, що Ізраїль проти палестинців проводить ту ж політику, що і гітлерівська Німеччина здійснювала стосовно євреїв. Виступаючи проти цього, стає ворогом номер один, як не дивно, саме для палестинців, хоча й євреї не можуть його підтримати, особливо ті, які сповідують офіційну політику Держави Ізраїль. Палестинці вважають його мало не провокатором, який роздмухує протистояння між ними і євреями.

Головний палестинський терорист, якого вбив Йосиф, мріє про той час, коли араби будуть при владі в Європі та США. Тоді політика терору, на його думку, відпаде сама по собі. Мабуть, це наївні сподівання, бо світом керують не ідеологічні чи національні інтереси, а великі гроші. Тому не має значення, хто знаходиться при владі.

У романі Джона ле Карре "Маленька барабанщиця" ви знайдете всі атрибути, притаманні детективам, – погоні, вбивства, перестрілки, перевдягання і таке інше. Але письменник, віддаючи данину традиції, все ж змушує читача заглянути в душі своїх героїв. Стає зрозумілим, що не має значення, хто перед тобою, – єврей чи палестинець. Насамперед ти людина, і людське життя є безцінним.

26 квітня 2016 року

ДАЛІ, НА ЖАЛЬ, БУДЕ...

Ольга Каліновська, Олег Криштопа, Євген Назаренко, Валентин Трохимчук, Дарина Феденко. Неоголошена війна. Невідомі факти і хроніки АТО.

Той, хто постійно стежить за російсько-українською війною, не знайде невідомих фактів і хронік АТО у цій книзі. Або це своєрідний піар-хід видавця, або чтиво призначене для непідготовленого читача.

Книга написана журналістами 5 каналу, який належить Петрові Порошенку. Президент постає у ній білий і пухнастий – і це ще один доказ відсутності свободи слова в Україні. Тепер можна чекати подібної книги від журналістів "Еспreso", де білим і пухнастим буде Яценюк, чи від журналістів телеканалу 1+1, де білим і пухнастим буде Коломойський, чи від журналістів телеканалу "Україна", де білим і пухнастим буде Ахметов, чи від журналістів ISTV, де білим і пухнастим буде Кучма, і так далі. Чий засіб масової інформації – того й свобода слова.

В "Неоголошеній війні" – чимало помилок, і це радше відсутність належної уваги не з боку літературного редактора, а коректора. Крім того, спостерігаємо за ляпсусами в перекладі з російської на українську, а ще за калькою і суржилом – і це вже, схоже, стало нормою для "Клубу сімейного дозвілля", а саме в цьому видавництві вийшла книга.

Це з негативного. Але все-таки переважає позитив. Авторському колективові вдалось упіймати дух війни, вміло поєднуючи хроніку війни з розповідями про безпосередніх учасників бойових дій.

У книзі червоною ниткою вперто проходить думка, що це війна, а не антитерористична операція, і війна російсько-українська, а не громадянська.

А ще ця книга містить аналітику, хоча "Велика політика" Валентина Трохимчука на 5 каналі видається якіснішим продуктом. Можливо, справа у візуальному сприйнятті. Але навіть і в такому вигляді це дозволяє зрозуміти механізм військових дій, усвідомити логіку війни, хоча, здається, яка вже там логіка може бути у війни.

Від захоплення Криму до подій у Дебальцевому – саме такий відтинок часу показано в книзі. Цілком очевидно, що можна писати продовження, хоча автори, як самі зізнаються, "хотіли б закінчити нетиповим "ДАЛІ НЕ БУДЕ". Але ми розуміємо, що далі все-таки буде, бо Путін на цьому не зупиниться. Його метою, за великим рахунком,

є не Крим і Донбас, і навіть не Україна. Новітній фюрер націлюється на Європу, аби встановити паритет зі Сполученими Штатами Америки.

Усі геополітичні зазіхання сильних світу цього розбиваються об мужність і несхитність простого українця. Ні Путін, ні лідери Європи та США не робили на це похибки – а даремно. Саме мужність і несхитність простого українця, а ще не досліджена українська містика, яка йде з часів козацтва, робили те, чого, здається, у звичайних умовах зробити неможливо. Тому й досі ніхто не може достеменно пояснити, як Україні вдається протистояти Росії.

Сила народу не безмежна, і це повинні розуміти українські політики, які розкрадають державу. Ця сила поволі вичерпується – і на це розраховують сильні світу цього, для яких Україна є дрібним пішаком на геополітичній шахівниці. Цією фігурою вони запросто можуть пожертвувати заради досягнення своїх дріб'язкових цілей. Українці для них – не нація, а підручний матеріал, який сміливо можна кинути у горнило війни.

Книга написана людьми з українським майбутнім, хоча багато хто з них мав російське минуле. Вона позбавлена зайвого оптимізму, бо люди розуміють, що може статися, коли Путін усе-таки вдасться до повномасштабної війни. Але немає в ній і лякливого песимізму, бо всі розуміють, що наша перемога – у наших руках. Можна скільки хочеш сподіватися на допомогу західного світу, але без мобілізації внутрішніх резервів, коли буквально кожний українець працюватиме на перемогу, нічого путнього у нас не вийде.

Мабуть, це найважливіший підсумок книги, звернений до кожного читача: щодня працюй на перемогу, бо від цього залежить не лише майбутнє України, а й твоє особисте майбутнє.

4 травня 2016 року

ДИВО ПІД СИЛУ ЛИШЕ МУЖНІМ, ВІЛЬНИМ І КРАСИВИМ ЛЮДЯМ

Жоржи Амаду. Мертве море

Море дає життя рибалкам і їхнім сім'ям. Водночас воно і забирає життя у тих, хто хоче прогодувати своїх рідних.

Жоржи Амаду відтворює легенди, які чув у дитинстві. Під пером романіста вони перетворюються на життєві історії, де вимисел переплітається з реальністю, а читач вірить у цю казку.

Лівія і Гума – головні герої роману – хочуть бути щасливими. Проте море тому й мертве, аби їхні мрії не здійснились. Красуня Лівія весь час переживає за свого мужнього чоловіка. Їй постійно ввижається, що його принесуть додому мертвого, діставши із глибин моря. Але навіть цього їй не судилося. Гума гине, рятуючи інших, а його тіла не знаходять. За легендою, він стає коханим Ієманжі, морської богині. І щоб перемогти її, повернувши собі кохання Гуми, Лівія сама керує ботом і сміливо вирушає на боротьбу зі стихією. Позаду – страхи за сина, якого вона хотіла назавжди відлучити від моря. Лівія не сміє зрадити Гумі і бере в свої руки справу його життя.

Письменникові вдалося розбудити любов до фольклору. Читач сприймає розповідь

як невіддільне від життя. Герої роману – не просто люди, а персонажі легенди, казки, яка розігрується на наших очах. Вони перетворюються на божества, а ті приймають людську подобу. Недаремно всі бачать у Лівії Іеманжу, яку вона поборолася своєю сміливістю. І це, мабуть, найголовніше у романі, коли людський дух виявляється могутнішим за божественне начало. Люди вірять у божество, підкорюються йому, і весь сенс їхнього життя зводиться до цього. Але людина з давніх-давен хотіла бути Богом на землі, і лише обраним це вдається. Ці люди переборюють страх і наближають диво. У розумінні письменника диво під силу лише мужнім, вільним і красивим людям. Упродовж усієї розповіді саме таким ми бачимо Гуму. Але він гине. Проте письменник дає читачеві останню надію. Мужня, вільна і красива Лівія дарує нам диво, перевтілюючись у богиню, але залишаючись людиною.

"Мертве море" Жоржи Амаду написав, коли йому було двадцять чотири роки. Перед цим з-під його пера вийшли "Країна карнавалу", "Какао", "Піт", "Жубіаба". Але саме з "Мертвого моря" молодий письменник заявив про себе на весь світ. Це вже потім будуть "Капітани піску" та інші шедеври. Проте у всіх них в тій чи іншій мірі фольклорне начало переплітається з реаліями життя, а людина стає Богом на землі.

29 травня 2016 року

КОХАННЯ СПИСУЄ ГРІХИ

Іван Франко. "Батьківщина".

"Батьківщиною" Опанас Моримуха називав батька і землю, яку той мав. Після смерті старого продав "батьківщину" за півціни і зник. Один університетський товариш випадково зустрів його якось в одному гірському селі, де той учив дітей у школі. Зрештою, з'ясувалося, чому він продав "батьківщину". Опанас закохався у Киценьку. Так називали панночку, яка обслуговувала чоловіків. Кохання перевернуло все його життя. Киценька заволоділа серцем Моримухи і зробила фактично своїм заручником. Вона подарувала йому декілька ночей кохання, а потім зникла. Йому залишилися лише думки про неї. Проте Киценька ще з'явиться в його житті – перед своєю смертю. Він доглядає її й поховав – скромно, як вона і заповідала.

Це короткий зміст образу з галицького життя. Насправді читач знайде тут ще багато цікавого, бо концентрація тексту надто висока. Мабуть, годі шукати подвійного значення у назві, хоча так і кортить охарактеризувати героя як такого, що продав батьківщину.

Кохання здатне знищити людину або піднести її до нечуваних висот. Іван Франко об'єднав ці дві складові в одному образі. Спочатку Опанас Моримуха був розчавлений коханням, морально і фізично, що навіть опинився у шпиталі і два тижні пролежав без пам'яті. Він готовий заради Киценьки на все. Тому й засудили його односельчани, коли він за безцінь продав батьківську землю, батьківщину. В їхньому розумінні той повинен був залишитися тут, успадкувати все від батька. Певні сумніви, що так і буде, виникають і в Киценьки. Але водночас кохання зробило з нього особистість, Людину з великої літери. Почуття до Киценьки піднесло його, допомогло стати вчителем, якого всі поважають. І все це, незважаючи на те, ким насправді була Киценька і яке життя,

далеке від моралі, прожила.

Іван Франко небагатослівний у своїй розповіді, дає можливість читачеві самому зробити висновки. Його герої колоритні, впізнавані й не потребують розгорнутих характеристик. Цей образок із галицького життя читається легко, з захопленням. Письменник підігріває інтерес, заохочуючи нас ставати співтворцями.

Автор не засуджує Опанаса Моримуку і Киценьку, як це роблять усі навколо них. Він ніби стає їхнім спільником, переживає за них. Якою б не була людина, але якщо вона здатна кохати, то всі гріхи їй можна списати, – здається, таким є основний мотив цього твору.

Читайте Івана Франка, відкривайте його, аби мати особисте уявлення про письменника світового рівня.

29 травня 2016 року

ЛЮДИНА, ЯКА ЗУМІЛА ПОДОЛАТИ СТРАХ І СТАЛА ВІЛЬНОЮ

Стівен Кінг. Рита Гейворт і втеча з Шоушенку

Мабуть, нема сенсу переповідати цю повість, якщо ви бачили фільм "Втеча з Шоушенку". Втім, коли у кінострічці головна увага зосереджена на технічній складовій – підготовка до втечі й сама втеча із в'язниці, то в книзі ви дізнаєтеся про це вже ближче до кінця оповідки. Головним же виступає чоловік, який спричинився до смерті дружини і ще однієї безневинної жертви. І вже його очима ми бачимо Енді Дюфрейна, який втікає із Шоушенку.

Із цієї в'язниці втікали й раніше – і це ще один міф, розповсюджений фільмом, що Енді Дюфрейн став першим і єдиним в'язнем Шоушенку, якому це вдалося зробити. Інша справа, що в його випадку ми маємо справді унікальну ситуацію.

Енді Дюфрейн потрапив за ґрати неприступної в'язниці за вбивство, якого не здійснював. Йому не вдається довести у суді свою невинуватість. Начальник в'язниці теж не хоче прислухатися до очевидних фактів, не здійснює необхідних слідчих дій, аби в'язень вийшов на волю. Навпаки, робить усе, щоби той сидів у Шоушенку до кінця свого життя. Він усіляко принижує Енді Дюфрейна, намагаючись вибити із нього все людське й довести до стану тварини, готової виконати будь-який наказ.

Насправді книга Стівена Кінга – це не лише розповідь про виживання в умовах, де практично вижити неможливо, а насамперед історія сильної духом людини, яка всупереч усьому таки дарує собі волю.

Цією повістю Стівен Кінг розвінчує міф про себе, як про короля жахів і продавця страхів. У звичному розумінні цих слів ні жаху, ні страху тут нема. Натомість ми бачимо волелюбну людину, яка довгі десятиліття йде до власної волі й нарешті здобуває її.

Здається, монотонне й жорстоке життя у в'язниці вбиває все людське, що в тебе є. Так воно відбувається і насправді з абсолютною більшістю в'язнів. І лише одиниці з них чинять цьому спротив, залишаються людьми і прагнуть здобути волю.

Стівен Кінг показує несправедливість правосуддя, яке в умовах в'язниці не здатне перевиховати людину, а фактично більш жорстоко наказує її, вже не даючи змоги

вийти на волю. А хто все-таки відбуває термін, то не може пристосуватися до нормального життя і воліє знову повернутися до в'язниці.

Не сприяють перевихованню ув'язнених і ті, хто служить у в'язниці. Начальник Шоушенка прикривається вірою в Бога, а насправді є жорстоким садистом. Охоронці змушені виконувати всі тюремні приписи, бо розуміють, що мають справу з убивцями і насильниками. Помилка чи поблажливість до них – і ти сам можеш стати жертвою.

Письменник не ідеалізує свого героя, але явно йому симпатизує. Справедливість буває і на цьому світі – ніби стверджує він.

Кажуть, якось психіатри наполегливо рекомендували Стівенові Кінгу пройти курс лікування. "Навіщо? – з усмішкою запитав він. – Я і так лікуюсь, а потім продаю вам свої страхи".

Енді Дюфрейн – людина, яка зуміла подолати страх, а тому стала вільною.

16 червня 2016 року

ЛЮБОВ ДО СВОБОДИ

Жоржі Амаду. Капітани піску

Найбільш слабким місцем цього роману є його заключні сцени, коли колишні безпритульники стають комуністами і з головою поринають у революційну боротьбу. Штучність цього переходу очевидна, і письменник, здається, навіть не збирається розкрити психологічну складову в душах "капітанів піску". Мабуть, без комуністичної ідеї та революційності роман би тільки виграв, але Жоржі Амаду віддав данину соціалістичному реалізму.

А загалом це романтична розповідь про малолітніх жебраків і злочинців, у яких не було дитинства. Вони росли без батьків, а деякі пішли із сімей, щоб насолодитися вільним життям. Крадіжки, ночівлі в пакгаузах, бійки, втечі від поліцейських, ранні любовні пригоди на піску з випадковими дівчатками і досвідченими жінками – ось і вся їхня романтика.

Дорослі, які належать до так званого благополучного суспільства, не розуміють подібного стилю життя. Куди вже їм заглянути в душі "капітанів піску", щоби зрозуміти цих хлопчиків, які хочуть і материнської ласки, і батьківської твердої руки. Ці діти набагато чистіші, ніж ті, хто засуджує їх.

Вони різні – "капітани піску". Але їх об'єднує любов до свободи, заради якої вони готові віддати своє життя – і віддають. Потрапляючи до лап поліцейських чи в дитячий притулок, який зі своїм карцером радше нагадує в'язницю, "капітани піску" роблять усе можливе й неможливе, аби знову потрапити на волю.

Симпатії Жоржі Амаду, звісно, на їхньому боці, але він не ідеалізує малолітніх злочинців. Є серед них жорстокі убивці, і письменник відверто про це пише, намагаючись показати внутрішній світ кожного персонажу, а головне, чому той прийшов до такого фатального у своєму житті кінця.

Доля "капітанів піску" теж складається по-різному. Один із них став знаменитим на всю Бразилію художником, інший завдяки спекуляціям досяг неабияких вершин у бізнесі. Але у всіх залишилося в душі усвідомлення бойового братства "капітанів піску".

Це не лише окрема каста людей, а й особливий стан душі, пронизаний соленим морським вітром, відчайдушною відвагою й одвічним прагненням до волі.

Червоною ниткою крізь увесь роман проходить "любовна тема". "Капітанам піску" притаманні глибокі почуття, які вони здатні пронести крізь роки.

Не дивлячись на сувору прозу життя, "капітанам піску" властиве поетичне начало. Мова не про вірші, а про вміння бачити прекрасне навколо. Життя добряче пошматувало їм душі, але ці хлопчачки не загубили, людяне залишилось у них.

Письменникові вдалося зліпити єдине ціле із какофонії голосів. Ніхто не загубився на просторах роману, в ньому нема випадкових персонажів. Зовнішність і мова кожного героя виписані індивідуально, так що не сплутаєш одного з іншим.

Жоржі Амаду продовжує й фольклорну тему, яку вів у попередніх своїх романах, але тут вона відступила на задній план, а на передньому бачимо суворі реалії життя. Проте й фольклорне начало виступає реальним тлом для хлопчачків. "Капітани піску" цим живуть, а їхнє сьогодення невіддільне від легенд і міфів.

26 червня 2016 року

ОПТИМІЗМ ПОРОЖНЕЧІ ТА ПРИРЕЧЕНІСТЬ ЖЕРТВ

Стівен Кінг. Здібний учень.

Звичайно, все, що пише Кінг, – вигадка, плід його бурхливої фантазії. Але виглядає правдоподібно. Читач розуміє, що таке справді могло трапитися. Ба, більше! Він стає співавтором Кінга, ніби ці події трапилися саме з ним, а не з кимось іншим.

Назва роману – двозначна. Тод – справді здібний учень, якого вважають одним із найкращих у їхньому навчальному закладі. А ще цей тринадцятирічний хлопець виявився здібним учнем нациста. Він хоче бути детективом і висліджує військового злочинця, який після війни втік із Німеччини і поселився у США. Але найбільше його цікавить концтабір, в якому той був наглядачем, а також подробиці вишуканих за своєю жорстокістю експериментів над людьми, що призводило до їхньої смерті.

Маленький американець ненавидить євреїв і бомжів. Останніх він убиває. Прикметно, що й майже вісімдесятилітній нацист робить те саме. Вони дуже схожі між собою, і дії їхні синхронні.

Окремі сцени Стівен Кінг доводить до абсурду, коли дізнаємося, що мама у нациста була єврейкою, а у Тода нічого не виходить у сексі з дівчиною, яку він вважає єврейкою.

Тод спочатку верховодить нацистом, який змушений розповідати всі подробиці нелюдських експериментів, які проводив у концтаборі, аби не бути викритим юним детективом. Але в кінцевому результаті все-таки перемагає життєвий досвід, і здібний учень фактично опиняється у заручниках.

Вони взаємопов'язані між собою не лише життям, а й смертю. Як не крути, а все веде до трагічної розв'язки. І це закономірно, хоча випадковостей дуже багато. У подачі Кінга – це оптимізм порожнечі, коли нібито зло наказане, але насправді нацистські злочинці тихо доживали свій вік, знаючи, що мають ідейних спадкоємців, а, отже, нові фіюриери таки прийдуть до влади.

І все ж, як на мене, найбільш трагічними постатями у романі виступають батьки Тода. Вони пишаються сином, не усвідомлюючи, якого монстра виховали. Мабуть, якби він не вбивав бомжів чи не розстрілював людей на трасі, то давно би покінчив насамперед з ними. І такі думки в нього неодноразово народжуються.

З психологічної точки зору, Кінг, можливо, й недопрацював. Він дав читачеві видовище, але не показав, звідки у Тода народилось ось це смакування концтаборами і вбивствами людей, яких він, як і нацист, вважав неповноцінними.

Кінг і не збирався приголомшити читача. Він буденно про все розповідає, навіть в авторській мові не дозволяє собі емоцій, ніби підводячи до думки, що ми вже живемо у цьому лайні. Те, що трапилось з Тодом, може статись і з кожним читачем Кінга. Приреченість жертв є фатальною, допоки живуть такі, як нацист і Тод.

30 червня 2016 року

НЕТИПОВИЙ ДЕТЕКТИВ, АБО КОЛИ ДОВОДИТЬСЯ ВИКИДАТИ У ВОДУ ВЕЛИКУ РИБУ

Гілберт Кіт Честертон. Обличчя на мішені.

Ми звикли до типових детективів. Скоєно злочин. Упродовж розповіді підозра падає то на одного, то на іншого героя. Наприкінці ми дізнаємося, хто вбивця. І головне: зло обов'язково покаране.

У Гілберта Кіта Честертоні - нетиповий детектив. Убивця відомий, причому нікого іншого взагалі не підозрюють, але поліція все списує на нещасний випадок.

У розповідях про вбивство головну роль відіграють деталі. Репортер-оглядач Гарольд Марч не звертає на них уваги. А ось Хорн Фішер не пропускає жодної, що й дозволяє йому за доволі короткий проміжок часу, ще до приїзду поліції, вийти на вбивцю.

Проте іншим важко навіть запідозрити, що цей чоловік може бути злочинцем. Всі вважають його невдахою, кумедною людиною, яка, до того ж, дуже погано стріляє, щоби з великої відстані могла влучити у свою жертву. І якби Хорн Фішер вказав на вбивцю, його підняли би на глум.

Поліції простіше не помічати очевидного. Тому й списують усе на нещасний випадок. Але Хорну Фішеру важливо показати убивці, що є на світі хоча би одна людина, яка знає про його злочин. Шляхом нехитрих хімічних маніпуляцій він викриває вбивцю.

Здавалось би, зло не покаране, бо люди навіть не здогадуються, що їхній давній приятель насправді є злочинцем. Вони й далі продовжують ходити до нього в гості, полюють в його угіддях. Але усвідомлення того, що про його злочин знає Хорн Фішер, а вслід за ним і Гарольд Марч, робить життя убивці нестерпним. Йому нічого боятися, вони не донесуть на нього в поліцію, але краще би він сидів у в'язниці, ніж продовжував своє життя на волі.

Проблема Хорна Фішера полягає в тому, що він знає занадто багато. За його висловом, йому доводиться викидати у воду велику рибу. Людей, які оточують його, він ніби просвічує рентгеном. Тоді з'ясовується, що вони зовсім інші, ніж видаються

насправді. Але це відомо лише йому. А життя продовжується, ніби у викривленому дзеркалі.

Якщо слідувати за цією логікою, то завжди в тіні залишаються ті, хто скоює злочини. І лише такі, як Хорн Фішер, розкривають те, що непомітно людському оку. Завжди є моральний суддя, який не дає злочинцям спокійно спати. Інша справа, що люди так і не здогадуються, з якими злочинцями живуть поруч.

5 липня 2016 року

ОСАТАНІЛА ЮРБА ОТРУЮЄ РУЇНИ

Михайло Івченко. В останні хвилини.

Михайло Івченко належить до письменників епохи Розстріляного Відродження, чия творчість мало відома і неналежно вивчена.

Його герої воліють умерти з голоду чи збожеволіти, але не хочуть жити там, куди "пішла осатаніла юрба. Вона, як пошесть, понесла туди отруту руїни".

Професор Сичавицький вірить у те, що його хімічні дослідження зможуть нагодувати людство. Але він не може навіть сім'ю прохарчувати, і те, що він пропонує родині замість продуктів, викликає у них несприйняття. Усе закінчується тим, що професор хоче піти по "морозяних снігових просторах" і благословити їх "для Нової Людини, вільної від землі, Людини-Царя". Саме земля, на його думку, даючи більше плодів, ніж потрібно для прохарчування, приневолює людину, робить її невільною.

Дружина професора гине з голоду і нудьги. Вона так і не навчилась нічого робити у своєму житті, бо змалку звикла до балів і розваг. Не сприймає вона і нової революційної влади.

Донька професора до останнього не може попросити їсти у коханого, бо їй здається, що романтичне не сумісне з матеріальним. А коли під тиском родини все ж зважується на це, то розчиняється у невідомості, ніби її ніколи й не було на білому світі.

Сини в професора більш прагматичні. Вони йдуть грабувати продовольчі склади. Вдається хоч трохи втамувати голод. Але потім озброєні патрулі не дають їм доступу до дармових продуктів харчування.

Серед усіх є лише одна істота, яка зберігає безпосередність і вірить людям. Це – пес Дідро. Але й він гарчить і готовий укусити господаря, коли в нього намагаються відібрати кістку, яку він знайшов у землі.

Неможливість жити при Радянській владі – цей натяк дуже прозорий у творчості Михайла Івченка. Але письменник дивиться крізь століття. Багато впізнаваного ми знаходимо в нинішньому часі. Осатаніла юрба й далі отруює руїни.

8 липня 2016 року

ДИНАМІКА СЮЖЕТУ ЧИ ПСИХОЛОГІЧНІ РОЗДУМИ ПРО ЖИТТЯ І СМЕРТЬ?

Стівен Кінг. Тіло.

На зорі туманної молодості я працював учителем. Це вже потім став журналістом, а ще пізніше – письменником. Так ось, найбільшою проблемою, з якою я зіштовхнувся, коли після закінчення філологічного факультету педагогічного інституту мене скерували до глухого села, була та, що абсолютна більшість учнів п'ятих, шостих,

сьомих і навіть восьмих класів не вміла нормально читати. Бекали, мекали, читали по складах, забуваючи все на світі, не могли переказати прочитане. Виходу не було. Я підкидав тямущим хлопчикам і дівчаткам книжки із власної домашньої бібліотеки – здебільшого пригодницькі, фантастичні та детективні, бо літературними творами зі шкільної програми їх годі було зацікавити. Не скажу, що всі, але більшість уже за рік-два таки навчилися пристойно читати. Спілкуючись із деякими із них зараз, з приємністю для себе зазначаю, що вони продовжують читати книги – і це максимум того, що я міг зробити як учитель літератури.

Нині вчителі теж скаржаться, що учні, особливо в сільських школах, не вміють читати. Пропоную їм свій дідівський метод, бо нинішня шкільна програма з літератури не може зацікавити підлітків, а обсяг того, що необхідно прочитати, не до снаги й дорослому. В результаті маємо профанацію професії вчителя, а у дітей змалку зароджується неприязнь до літератури як такої. Тому після закінчення школи аж до пенсії вони не прочитають жодної книги.

Одним із тих, ким могли би зачитуватись учні, є Стівен Кінг. Моралісти мене відразу зацькують, але повірте мені на слово, що діти більш щирі у розумінні Добра і Зла, ніж дорослі, тому нормально сприймуть і зрозуміють усе, про що пише цей письменник. Сприймаю критику, що твори Стівена Кінга не для української ментальності, але вони можуть згодитись як допоміжний засіб для того, щоби зацікавити дитину, непомітно для неї навчити її читати.

Для експерименту в позакласному читанні рекомендував би повість Стівена Кінга "Тіло". Сюжет до банального простий. Підлітки дізнаються, що загинув їхній ровесник і хочуть дістатися до його тіла. Письменник описує їхні пригоди. Здавалось би, проста подорож перетворюється на смертельну небезпеку. Потім з'ясовується, що до тіла вбитого добирається й інша група хлопців, аби прикрити свій злочин. Точку в цій історії ставлять два постріли з пістолету, викраденого одним із малолітніх у свого батька.

Але за цим банальним сюжетом лежить цілий пласт стосунків між хлоп'ячими компаніями. Тут своя мораль, яка, звісно, не співпадає з мораллю дорослих, і свої правила поведінки. Пацани швидше підуть проти батьків, ніж порушать ці правила.

Стівенові Кінгу вдалося зазирнути у внутрішній світ персонажів, дослідити витоки їхньої нинішньої поведінки і спрогнозувати безрадісне майбутнє. Здається, вийти з цього зачарованого кола не вдається нікому, крім головного героя, який став письменником і в якому бачимо автобіографічні риси самого Стівена Кінга.

"Тіло", звісно, не належить до найвідоміших творів Стівена Кінга, бо читач уже звик до динаміки сюжету, а тут мова радше йде про психологічні роздуми самого автора. Але, як на мене, це один із найважливіших творів Стівена Кінга, без розуміння якого не можна уявити собі всієї його творчості.

14 липня 2016 року

ЖЕРТВА РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Михайло Івченко. Порваною дорогою.

Театр і Віра в Бога – здається, між ними нема нічого спільного. Але якщо донька

живе театром, а мама – вірою в Бога, точки дотику знаходяться.

Стара Вівдя їде із села до міста в гості до доньки. Позичає гроші для цього, та ще й мусить відпрацювати.

Донька з чоловіком живуть бідно, ледве зводять кінці з кінцями, сподіваючись на кращі часи. Вони працюють у театрі й основною своєю метою бачать виховання нової людини.

Вівдя не розуміє їх. П'єса, на яку її приводять, подобається, але стара переконана, що для гідного життя треба шукати іншу роботу, яка би приносила гроші.

Найбільше захоплення у неї викликають церкви. У молитвах вона знаходить душевний спокій. Але найкраще їй усе-таки у рідному селі. Вона фактично втікає від доньки додому.

Письменник показав не лише конфлікт поколінь чи протиставлення між містом і селом. Найголовнішою тут є думка, що виховання нової людини по-комуністичному, коли заперечується віра в Бога, не може призвести до чогось путнього. Спочатку донька каже мамі, що не має часу ходити до церкви, а потім з'ясовується, що в неї відсутня сама потреба у вірі в Бога. Здавалося б, лише нещодавно переїхала із села до міста, а вже така разюча переміна у світогляді. З цієї ж причини донька не бере церковний шлюб. Атеїстом є й її чоловік.

Михайло Івченко належить до письменників Розстріляного Відродження. Радянська влада дочасно вкоротила йому життя. Вона жадала співців нового, а не тих, хто головним позитивним героєм робив віруючу людину.

Лише зараз деякі твори Михайла Івченка доходять до українського читача. Сама ж його творчість потребує ґрунтовного осмислення і вивчення. Лише так ми зможемо глибше зрозуміти епоху, в якій він жив.

16 липня 2016 року

ГІНЕКОЛОГІЧНИЙ ЖАХ ПОТОЙБІЧЧЯ

Стівен Кінг. Метод дихання.

Ця повість "короля жажів" є класичною.

Учасники чоловічого клубу на кожному своєму засіданні розповідають різноманітні історії. Доходить черга до колишнього гінеколога. Він розповідає про жінку, якій відрізали голову, але завдяки винайденому ним методу дихання їй вдається народити дитину навіть після своєї смерті. Історія неправдоподібна, але ніби світ потойбіччя дихає нам в обличчя.

Стівен Кінг не був би письменником світового рівня, якби не ввів читача у привабливу атмосферу свого чергового жахіття. При його розповіді відчуваєш ніби сімейний затишок. Милою здається невинна брехня головного героя у розмові з дружиною. Нема як таких таємниць чоловічого клубу, але ореол засекреченості витає над ним. На його засідання приходять обрані особи, і належність до чоловічого клубу головного героя вже не видається аж такою випадковою.

Стівен Кінг пише те, що від нього хоче почути читач. Парадокс ситуації полягає в тому, що письменник вигадує свої історії, але читачеві видається, що він уже знає те,

що йому скажуть, але все одно цікавість не зникає. Детективне начало, присутнє мало не в кожному творінні Стівена Кінга, дозволяє йому тримати читача в напрузі, і той не розчаровується в авторові, дочитавши до кінця чергову повість.

Письменник грає на найтонших струнах почуттів читача. Трошки жаху – але не стільки, щоби довести людей до божевілья. Трошки детективу – але не стільки, щоби розслідувати заплутані вбивства чи інші злочини. І трішки кохання – але не стільки, щоби перетворювати все на мелодраму. Ці три складові й складають основу успіху Стівена Кінга.

Зазвичай жінки у творчості письменника відіграють другорядну роль, служать лише тлом для чоловіків. Так і у повісті "Метод дихання". Головна героїня переживає нещасливе кохання, коли її кидає чоловік, від якого вона завагітніла. Найбільшим її бажанням тепер є те, аби народити дитину. Але все це ми переживаємо через розповідь колишнього гінеколога, а на події в чоловічому клубі дивимося крізь призму погляду головного героя. Розпізнавання жінки зсередини не дозволяють Кінгу вивести її на провідну роль. Йому, здається, достатньо й того, що вона залишається в центрі оповідки. Втім, це типовий погляд чоловіка на ситуацію, і письменник не хоче перевтілюватись.

Після прочитання кожного творіння Стівена Кінга на душі залишається важкість, але їй на зміну дуже швидко приходить полегшення, бо все, що відбулося, було не з тобою, і життя продовжується, бо воно прекрасне. Читача, мов магнітом, тягне до наступної розповіді письменника, щоби знову зануритися у вигаданий світ жахів, який, втім, може стати реальним, якщо ти бодай доторкнешся до нього.

26 липня 2016 року

АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДЕТЕКТИВУ ТА КОХАННЯ

Сідні Шелдон. Гнів ангелів.

Дженіфер, головна героїня роману, закохана у двох чоловіків – сенатора, який стає американським президентом, і народжує від нього дитину, й у ватажка мафіозного клану, який рятує її сина від смерті. Але настає момент, коли вона хоче піти від них і розпочати нове життя.

Детектив з елементами любовної драми – так можна охарактеризувати "Гнів ангелів". У ньому зринають чесні й продажні служителі закону. Дещо дидактичний фінал, коли Добро перемагає, а Зло в особі одного із коханих чоловіків Дженіфер убивають, не псує загальної картини.

Кохання до двох чоловіків є різним. Якщо сенатор завоював її душу, то ватажок мафіозного клану пробудив глибинні сексуальні почуття. Але завдяки цим чоловікам Дженіфер розкрила себе як жінка, яка кохає і хоче бути коханою. І все ж щастя вислизає, бо нема сімейного затишку, до якого вона так прагнула, а робота аж ніяк не може замінити його.

Дженіфер – успішна юристка, яку підставили на початках кар'єри, коли вона мало не позбулась адвокатського посвідчення. Але це мужня жінка, яка цілком в американських традиціях "зробила сама себе". Навіть втрата найдорожчого в її житті

не зупиняє поступ у кар'єрі, хоча платою за це є порожнеча в душі.

Слід зауважити, що це не типовий детектив у звичному розумінні цього слова. Жанр слугує радше тлом, завдяки чому маємо розповідь про сильну жінку, які долає всі труднощі, щоби стати успішною. Іншими словами, так звана "американська мрія" у черговому своєму прояві.

7 серпня 2016 року

На Львівському книжковому форумі презентуватимуть книжку Салмана Рушді "Сатанинські вірші" в українському перекладі.

Будь-який правовірний мусульманин має право вбити цього письменника за образу цінностей ісламу.

Демократія внесла суттєві корективи в наше життя, підмінивши волю нації захистом прав людини. Звідси – всі основні конфлікти в сучасному світі.

Мабуть, організатори Львівського книжкового форуму ніколи б не презентували книжку, в якій ображають Бога й насміхаються з цінностей християнства.

Демократія – це насамперед відповідальність, а не лише право висловлювати свої думки.

Іслам, як і християнство, – це насамперед любов. Але це і захист себе від тих, хто втручається в твоє життя.

Не слід думати, що теракти відбуваються десь далеко від України, – у Франції чи Бельгії, Туреччині чи Німеччині. Представників ІГІЛ уже затримували на території нашої держави.

Цілком очевидно, що організатори Львівського книжкового форуму ставлять під загрозу життя людей, презентуючи книгу Салмана Рушді, якими б просунутими демократами і лібералами вони себе не вважали.

Люди мають право читати подібні книги. Але це вже інтимна сфера, яка не потребує презентацій.

СБУ має подбати про безпеку людей під час презентації книги Салмана Рушді "Сатанинські вірші".

8 вересня 2016 року

МОЯ НОВА КНИГА

Книга "Оптимізм майбутнього без Бога" – восьма, яку я за останні два роки видав у дрогобицькому видавництві "Посвіт". Принагідно хочу висловити слова подяки Андрієві та Ларисі Лесишним, Василеві Герману, Олегові Лазебному, усім працівникам фірми, які причетні до виходу моїх книг. Складаю подяку Тетяні Бельській за допомогу при підготовці цієї книги до друку.

Відразу зауважу, що "Оптимізм майбутнього без Бога" – це книга не для абсолютної більшості тих, хто мене знає і читає.

Книга "Оптимізм майбутнього без Бога" складається з декількох розділів.

"2013", "2014" – це роздуми про літературу, рецензії книг, літературно-критичні статті.

"Іван Франко" – аналіз деяких творів Івана Франка та статті про його твори,

літературну і політичну діяльність.

"Інтуїція" – статті про мій роман "Інтуїція", а також інтерв'ю зі мною, вміщені на літературних порталах.

Ця книга для тих, хто хоче глибше пізнати літературні твори.

А ось рецензія, яка дала назву книзі.

" ОПТИМІЗМ МАЙБУТНЬОГО БЕЗ БОГА

Книгу Мічіо Кайку "Фізика майбутнього", яка стала фаворитом на нещодавньому книговидавничому форумі у Львові, я би назвав "Оптимізм майбутнього без Бога".

Не тому, що автор сміливо прогнозує технічні нововведення, які очікують нас у найближчі сто років. А тому, що він не робить похибки на імовірні катастрофи, які можуть бути спричинені відсутністю людського розуму, а це перекреслюватиме всі нововведення.

Іншою особливістю книги Мічіо Кайку "Фізика майбутнього" є невіра автора в Бога. Він ще готовий віддати належне фантастичним древнім богам, але для нього це радше міфологія.

Досвід показує, що всі серйозні вчені були людьми віруючими, причому еволюція їхніх поглядів здійснювалась упродовж усього життя. Наука без віри в Бога у викладі Мічіо Кайку виглядає привабливою і пізнавальною, як свого часу науково-популярні телевізійні передачі легендарного Сергія Капіци, але не переконливою з точки зору об'єктивного розвитку.

5 листопада 2013 року".

Тим самим хочу відразу відкинути всі звинувачення на свою адресу щодо майбутнього без Бога. Всі претензії, як кажуть, до японця.

А на цьогорічному книжковому форумі у Львові презентуватимуть "Сатанинські вірші" Салмана Рушді. Цього автора заочно присудили в Ірані до смертної кари. Організатори форуму ризикують життям невинних людей, якщо знайдеться якийсь мусульманин-терорист, який вважає, що письменник зневажив Аллаха.

А ще подією номер один може стати книга Остапа Дроздова, відомого телеведучого, для якого українство є чужим – здається, на ментальному рівні.

З тих та інших причин я не люблю подібних навколо-літературних тусовок, хоча, безперечно, прочитаю багато цікавих книг, які там будуть представлені.

Ось така моя "таємниця", яку я обіцяв розкрити щодо назви моєї нової книги. Вибачте, якщо розчарував. Все одно я вас люблю.

13 вересня 2016 року

ЛЮДИНА, ЯКА МАЄ СОВІСТЬ

Жорж Сіменон. Свідки.

Ми вже звикли до того, що коли є Жорж Сіменон, то має бути й комісар Мегре. Але в цьому романі обійшлося без знаменитого Нишпорки.

Слухається справа про вбивство жінки легкої поведінки, якій поїзд відтяв голову. Всі впевнені в тому, що злочин скоїв її чоловік.

Проте в ході судового засідання головує, а вслід за ним і присяжні засідателі

все більше переконуються, що до вбивства могли бути причетні й інші люди, які користувалися сексуальними послугами цієї жінки. Декілька з них виступають свідками у цій справі. Чи справедливо засуджувати до смертної кари людину, якщо виникають сумніви у скоєнні ним цього злочину?

На детективному тлі ми спостерігаємо за драмою в сім'ї судді. Його дружина вже декілька років лежить у ліжку. Що за дивна хвороба в неї, про яку він навіть не здогадується?

Суддя - живий чоловік. Йому подобаються одні жінки, але дружині він зраджує з іншими. І, якщо щось з нею станеться, суддя готовий піти до тієї, з якою в нього склалися стабільні інтимні стосунки - по п'ятницях, хоча він думає, що в інші дні тижня в неї бувають й інші чоловіки.

"Людина, яка має совість" - так по-іншому можна було би назвати цей роман Жоржа Сіменона. Мова про суддю. Він переводить процес у зовсім іншу площину, ніж сподівалися прокурор і навіть адвокат. Можливо, цьому виною стала висока температура, бо суддя захворів саме під час засідань. Він марить, і йому вважається, що судять його. Ніби він причетний до смерті дружини. Докази нанизуються - і всі не на його користь. Невже йому винесуть смертний вирок?

Суддя прокидається. Хвороба ще остаточно не покидає його, але почався процес одужання. Суддя розуміє, що це був лише сон. Він ставить себе на місце людини, яку може незаконно засудити.

Жорж Сіменон так і не дає нам прямої відповіді, хто ж насправді вбив жінку. Кожний читач має право на власну версію.

15 вересня 2016 року

ІЛЮЗІЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ

Теодор Драйзер. Американська трагедія.

Цю трилогію вважають центральною у творчості американського письменника-класика.

Двадцятидворічний юнак намагається пробитися в світ сильних світу цього, а закінчує життя на електричному стільці. Суд присяжних виносить йому смертний вирок за вбивство дівчини, яка кохала його.

Гучна назва трилогії, на перший погляд, є невинуватою. Звичайна кримінальна драма. Убивця знайдений і справедливо покараний з точки зору людської моралі. Але в тому й суть американської трагедії, яка є актуальною і в наші дні, бо так звана американська мрія - це ілюзія, жертвами якої стали мільйони американців.

Письменник скрупульозно описує шлях молодого чоловіка, який хоче вирватися з тенет бідності й стати багатим та впливовим людиною. Прикладом служить брат його батька. Працюючи в нього на фабриці, він би міг зробити кар'єру. Але все, на думку юнака, відбувається занадто повільно. Звісно, він ще багато чого не знає, але вважає, що міг би зайняти більш впливове становище у суспільстві.

Розваги, великосвітське життя вкрай збивають його з пантелику. У цьому він починає вбачати сутність існування на білому світі. Щоби бути, як всі, треба стати

багатим, а він бідний, як церковна миша.

Великим випробуванням для нього є кохання. Він думає, що щиро закоханий, – але до того часу, поки розкіш ровесників не засліплює йому очі. Кохання до звичайної та бідної дівчини швидко зникає. Він захоплюється іншою – донькою багатих і відомих батьків. Та теж відповідає йому взаємністю, розуміючи, однак, що важко буде ввести бідного юнака у їхнє коло.

Попереднє кохання стає йому на заваді. Щоб позбутися його й увірватися до світу багатіїв, юнак зважується на вбивство молодої жінки, яка завагітніла від нього.

Письменник детально описує лицемірство судової системи. Адвокати прагнуть переконати суд присяжних винести виправдувальний вирок їхньому клієнтові, але на заваді стають пристрасті прокурора, який мріє про політичну кар'єру. В результаті юнак стає жертвою двобою між цими силами, і закономірно перемагає сильніший, на боці якого – людський осуд натовпу.

Релігійна складова у трилогії теж постає лицемірною, і мова йде радше не про спасіння душі вбивці, а про власне сумління тих, хто має намір йому допомогти.

Письменник не дає однозначних оцінок, а ніби запрошує читача до співтворчості.

Теодорові Драйзеру вдалося показати глибинні пласти так званого американського способу життя. За великим рахунком, мало що змінилось і зараз. Якщо хочете зрозуміти, в чому ілюзія американської мрії, почніть з "Американської трагедії" Теодора Драйзера.

30 вересня 2016 року

ВТЕЧА ВІД ЗЛА

Ерл Стенлі Гарднер. Справа трьох символічних мавпочок.

Це – класичний детектив. Ім'я убивці ми дізнаємося на останніх сторінках, хоча цю особу автор згадує не один раз у романі.

А до цього упродовж двох сотень сторінок нам вішають локшину на вуха, підсувають то одного, то іншого ймовірного убивцю, заводять у глухий кут, звідки, здається, нема виходу.

Як і в інших романах Гарднера, вбивство розкриває адвокат Мейсон, випереджаючи на крок поліцейського, який розслідує цю справу, і фактично воюючи проти прокурора, який хоче засадити за ґрати, а то й відправити на електричний стілець невинну людину. Маємо також чесного суддю, який симпатизує Мейсону і діє у рамках закону, а також помічницю Мейсона і приватного детектива, яким адвокат не поспішає розкрити всі секрети розслідування.

Червоною ниткою крізь увесь детектив проходить лейтмотив утечі від зла. Не всім це вдається, як, наприклад, письменниці Мід. Вона стала жертвою мафії, втягнувши у свої обладунки секретарку, яку й звинувачують у вбивстві. Саме на шарфі письменниці вибиті три мавпочки, які символізують втечу від зла, – не бачити зло, не чути його, не говорити про нього.

Гарднер зображає Мейсона не супергероєм, а звичайною людиною. Щоправда, адвокатові притаманне логічне мислення. Він бачить те, на що інші не звертають увагу.

Зрештою, Мейсон і виходить на убивцю. З'ясовується, що все до банального просто і мова йде про звичайний любовний трикутник, хоча на початках заповідалося мало не на політичне вбивство.

У звичайній справі письменник бачить філософський підтекст. Адже якщо людина втікатиме від зла, то багатьох проблем у її житті взагалі не буде. І, навпаки, чим більше ми стикаємося зі злом, тим міцніше воно прив'язує нас до себе, роблячи співучасником темних справ. Таким чином Гарднер ставить під сумнів активну позицію тих, хто бореться зі злом, ніби натякаючи на те, що все одно це не призведе до позитивних результатів. Натомість адвокат Мейсон близько не підходить до зла, але всі його дії скеровані на те, щоби це зло побороти.

Зрештою, зло покаране, невинна секретарка на волі, але все одно не відчувається оптимістичного завершення дії. Відрубана лише одна голова, а на її місці виростають інші. Мейсон знову іде у бій і розкриває нові злочини. Боротьба зі злом триває – як і втеча від нього. У цьому – філософський парадокс.

11 жовтня 2016 року

КРИМІНАЛЬНЕ ЧТИВО НА ШКОДУ ХУДОЖНІМ ЯКОСТЯМ

Пітер Чейні. А дамам на все наплювати.

Федеральний агент Леммі Кошен, шукаючи фальшивомонетників, виходить на слід убивць. Здавалось би, це не його справа, бо для цього є поліцейські. Але ж ми маємо справу з крутим хлопцем, якому все під силу.

Звісно, Пітер Чейні – визнаний автор детективного жанру. Він уміло заплутує сліди. Тільки-но ми думаємо, що знаємо, хто вбивця, як нам пропонують іншу кандидатуру на цю роль. Віримо, що це вже точно злочинець, – а ні, є ще й інші варіанти. Зрештою, з'ясовується, що вбили зовсім іншу людину, а не ту, про яку ми думали, а зробила це його чарівна дружина. І зовсім не та, про яку нам стільки говорив автор.

І лише Леммі Кошен, від імені якого ведеться розповідь, знає від самого початку, хто вбивця. Просто йому треба зібрати всі докази, аби довести вбивцю до електричного стільця. А для цього всі засоби згодяться – він б'є і вбиває поганих хлопців, закохує в себе чарівних жінок. Навіть потрапляючи в пастку до злочинців, федеральний агент вміє гідно виплутатися зі складної ситуації й врятувати власне життя.

А ще він мстить за вбивство свого колеги. Це, мабуть, основний мотив, який виправдовує його дії. Леммі Кошен – це просто чесна людина, яка хоче підсмажити злочинців на електричному стільці. Заради цього він долає усі перешкоди, не піддаючись на спокуси чарівних жінок. У нього великий життєвий досвід, і він знає, що якби не жінки, на світі, мабуть, зовсім не було би злочинів.

Пітер Чейні ідеалізує тих, хто веде боротьбу зі злочинним світом. Всі вони у нього гарні хлопці, які прагнуть справедливості. Натомість злочинці теж на одне обличчя – жорстокі, кровожерні, здатні убити будь-кого, хто трапиться на їхньому шляху. Така поляризація навряд чи може свідчити про художність твору, але згодиться як для кримінального чтива, коли захоплюєшся майстерністю автора у викладенні хитросплетінь сюжету.

12 жовтня 2016 року

ЧОРНИЙ ГУМОР І ПАРОДІЯ НА ДЕТЕКТИВ

Картер Браун. Через добро сердечне.

Якщо ви любите детектив і маєте почуття чорного гумору, то цей романчик для вас.

Керівник секретної служби однієї південноамериканської країни приїжджає у США і випадково вбиває бізнесмена, який мав намір надати кредит його країні. Тепер у нього лише одне завдання – сховати труп, щоб його ніхто не знайшов.

Ситуація доведена до абсурду й могла би видатись комічною. Але справа набагато серйозніша, ніж ми думаємо. Тут все поставлено з ніг на голову. Убивця відомий, але, з'ясовується, що не він злочинець, та й і не злочинець зовсім, бо йому вдалося викрити змову.

Компаньйони детективного агентства допомагають південно-американцю виплутатись з усіх карколомних хитросплетінь. Їм часто і самим доводиться ризикувати власним життям. Зрештою, все закінчується добре. Одні злочинці вбиті, інші заарештовані.

Якось збоку в цій ситуації залишається поліція. Вона ніби присутня, але суттєвого впливу на події не має. Натомість мафія активно співпрацює з поліцією і виходить сухою із води.

За великим рахунком, це пародія на детективний роман. Автор сміливо обіграє штампи детективних сюжетів. А чорний гумор дозволяє іронічно все сприймати.

Загалом із класичного детективу тут майже нічого не залишається, тому любителі Агати Крісті й інших визнаних майстрів цього жанру будуть розчаровані. Але ж детектив – це не застигла маса, а організм, який розвивається. Кожний автор вносить у нього щось своє.

Слід звернути увагу ще на одну обставину. Українському читачеві важко зрозуміти американський гумор. Тому розкидані по всьому тексту смішинки ще треба вміти, що називається, проковтнути.

Розповідь у романі ведеться від імені жінки, компаньйонки детективного агентства. Це щось середнє між пародією на міс Марпл і комісарку поліції в сучасних детективних фільмах.

Навряд чи знайдеться багато шанувальників саме такого читива. Але слід оцінити майстерність автора у створенні сюжету, а також стиль його письма. Зрештою, як і кожний детектив, цей – на любителя.

13 жовтня 2016 року

КОЛИ АДВОКАТ ЗНАХОДИТЬ УБИВЦЮ

Ерл Стенлі Гарднер. Справа про пальці, що світилися.

Миш'яком отруюють жінку. Троє підозрюваних: її чоловік, медсестра, яка доглядала за нею, і зведена сестра покійної, якій заповіли велику суму грошей. А наприкінці цього детективного роману з'ясовується, що вбивцею є зовсім інша особа, яка хоч і з'являється у розповіді, але як епізодичний герой.

Автор не винаходить велосипед і йде за звичною схемою. Як і в інших романах про адвоката Мейсона, головний герой Гарднера розкриває злочин. Йому допомагають помічниця та приватний детектив. Звично негативну роль відіграє прокурор, який хоче звинуватити у злочині невинну людину. Суддя теж звично симпатизує Мейсону, один поліцейський виконує позитивну роль, інший – негативну.

Це класичний детективний роман, коли упродовж розповіді читач має змогу застосувати на практиці дедукцію Шерлока Холмса. Проте автор аж до останньої сторінки не поспішає викласти всі козири на стіл. Та й адвокат Мейсон не ділиться усім навіть з партнерами. Як він пояснює, не тому, що не довіряє їм, а через те, щоб їхня голова була чистою, коли вони виконуватимуть те чи інше його доручення.

Як і у всіх інших детективних романах Гарднера, де головним героєм виступає адвокат Мейсон, тут теж рушієм дії є жінки. Навколо них зав'язаний увесь сюжет. Кохання чи його імітація та гроші – ось основний мотив їхнього життя. Заради цього вони готові на будь-який злочин. Але на вбивство наважуються лише окремі з них.

Мейсон, як завжди, виявляє свою майстерність. Він не лише вміє логічно мислити, але й на декілька кроків випереджає злочинця, розуміючи хід його думок і дій. Це не завжди зрозуміло партнерам, але їм не залишається нічого іншого як лише довіряти адвокату й не задавати йому зайвих питань, бо все одно, поки він розслідує вбивство, він не відповість по суті. Зате коли все позаду, Мейсон щиро ділиться своїми враженнями, розповідає про кожний крок, а, головне, пояснює, чому він поступив так, а не інакше. Услід за його партнерами і читач розуміє, що все було логічно і просто – але лише після того, коли це розтлумачив адвокат Мейсон.

Звичайно, у житті все набагато складніше, ніж у детективних романах, і дуже мало слідчих, прокурорів, адвокатів, які би професійно робили свою справу. Але письменник створює майже ідеальний образ людини, яка бореться зі злочинним світом і неодмінно виходить переможцем. Чим не взірєць для наслідування?

14 жовтня 2016 року

ПРАВДА – НАЙСИЛЬНІША ЗБРОЯ

Ерл Стенлі Гарднер. Справа вовка, який підстерігає.

Черговий детективний роман Гарднера про адвоката Мейсона дещо відрізняється від інших з цієї серії. Прокурори та поліцейські так само хочуть звинуватити у вбивстві невинну людину, яку захищає адвокат. Суддя дотримується норм закону, але його симпатії явно на боці Мейсона. Але якщо в інших романах адвокат знаходить убивцю, то тут сам убивця під час суду зізнається у скоєному злочині. Ситуація неординарна, але логічна, якщо вникнути у перипетії сюжету.

Гарднер відступає ще від одного правила, започаткованого в інших романах про Мейсона. Зазвичай адвокат, розслідуючи справу, ні з ким не ділиться попередніми висновками. Тут же він розповідає помічниці та приватному детективові, що має намір зробити і які ймовірні наслідки з цього будуть. Мабуть, і тут є логічне пояснення. Справа настільки заплутана, що без цих людей йому не обійтись. А тим більше, якщо він хоче захистити невинну особу, яку звинувачують у вбивстві.

Адвокат Мейсон – чесна і порядна людина, всеціло віддана своїй справі. "Я думаю, що правда – найсильніша зброя, – каже він, – і наскільки це стосується мене – єдина зброя". А його помічниця стверджує: "Його життя – це робота, сенс якої – стежити, щоби справедливість узяла гору".

Сюжет роману доволі простий, але з детективної точки зору водночас і заплутаний. Спочатку автор виставляє нам ряд літературних героїв, кожного з яких можна звинуватити у вбивстві. Поступово коло підозрюваних звужується, але при цьому Мейсонові доводиться воювати з поліцейськими і прокурорами, які хочуть виставити його в не вигідному світлі й довести, що він не просто потурає особі, яку звинувачують у злочині, а намагається повішати убивство на іншу людину. Нарешті, коли залишається один підозрюваний у злочині й ми думаємо, що саме ця людина є вбивцею, інша особа зізнається у вбивстві.

У романі є цікавий епізод, коли частина спідниці залишається на колючому дроті. Мейсон дуже багато уваги надав цьому доказу, навіть вдавшись до маніпуляцій. Але ні читачі, ні помічниця адвоката, ні приватний детектив так і не зрозуміли, навіщо це було зроблено. Сам Мейсон наприкінці роману теж не дає відповіді й каже, що треба думати головою. Схоже, письменник з допомогою головного героя посміявся з читача, бо, очевидно, такої відповіді взагалі не існує.

Цей класичний детективний роман прийдеться до смаку багатьом любителям жанру.

16 жовтня 2016 року

ЧЕРГОВА ПЕРЕМОГА АДВОКАТА МЕЙСОНА

Ерл Стенлі Гарднер. Справа про підступність і кохання.

Нечувана справа: прокурор звинувачує Мейсона у вбивстві. Поліцейський, який веде слідство, не такий категоричний, але все ж підозрює, що адвокат вигороджує підозрювану у вбивстві. І лише суддя зберігає холодний спокій, симпатизуючи адвокату.

Одним словом, звична картина у детективних романах Гарднера про адвоката Мейсона. І, як завжди, сюжет так закручено, що до самого кінця оповіді не знаєш, хто ж насправді злочинець.

У кожному своєму детективному романі письменник має якусь фішку, завдяки якій твори відрізняються один від одного. У "Справі про підступність і кохання" ми дізнаємося, що відбитки губ людини такі ж індивідуальні й неповторні, як і відбитки пальців. Саме цей феномен, а також рішучість Мейсона допомогли знайти справжнього вбивцю.

Гарднер виводить декілька жіночих образів – як позитивних, так і негативних. Звісно, ті жінки, які зі знаком плюс, допомагають йому. Ті ж, кого він викриває, уповні показують свою підступну натуру, а коли бачать, що їм загрожує ув'язнення, просто втікають із зали суду під час засідання. Письменник доволі часто користується цим прийомом, коли його героїні, упіймані на гарячому, втікають. Причому реакція присутніх є різною: одним жінкам дають можливість утекти, інших намагаються

упіймати.

Гарднер відкриває лише верхівку айсберга будь-якого злочину. Впродовж розповіді він повільно занурюється, тягнучи читача за собою й змушуючи вслід за Мейсоном докопуватися до суті. Цьому служать і підказки самого адвоката, якими він ділиться зі своєю помічницею та приватним детективом. Проте всього Мейсон не договориює, і фінал завжди виявляється неочікуваним. Інколи здається, що й сам адвокат до кінця не знає, чим закінчиться та чи інша справа, але коли йому натякають на це, робить поважний вигляд, що мало би засвідчити, ніби ситуація знаходилася під повним його контролем від самого початку.

Зрештою, прокурор визнає майстерність Мейсона і хоча не просить вибачення за безпідставні звинувачення у вбивстві, все ж пропонує розповісти як адвокату вдалося розплутати цю справу. Мейсон не гордий і звертає увагу на деталі, про які всі знали, але не поставилися до них належним чином. Саме спостережливість адвоката й дозволила знайти справжнього вбивцю.

Класик детективного жанру Гарднер завжди знаходить свого читача.

17 жовтня 2016 року

ГРОШІ НЕ МАЮТЬ ЗНАЧЕННЯ

Джеймс Хедлі Чейз. Без грошей ви мертві.

Хоча Чейз – визнаний майстер детективу, проте цей його роман радше історія з пригодницьким сюжетом. І ще невідомо, який у цій історії кінець – хороший чи не зовсім.

В центрі уваги – вісім марок, за які товстосуми готові заплатити мільйон доларів. Навколо цього розгортаються основні події. Різні групи людей і одинаки хочуть заволодіти скарбом.

В романі зіштовхуються дві протилежні людські натури.

Елліот, колишній кіноактор, який у результаті автомобільної катастрофи втратив ногу, звик розкішно жити і ні в чому собі не відмовляти. Тепер у нього багато боргів, а колишні друзі, яких він годував і поїв, відвернулися від нього. Справа на мільйон доларів захоплює Елліота, бо це гарантує йому повернення до колишньої розкоші. Він уже відчув на собі бідність, коли кредитори забирають у нього буквально останній цент, а тому філософією його життя є фраза: "Без грошей ви мертві". Саме так і названо роман. Відсутність грошей для Елліота означає смерть у буквальному розумінні цього слова.

Протилежні погляди на життя має Сінді, яка закохана в Елліота. Вона каже: "Гроші не мають значення" – і саме так, по-іншому, можна було би назвати цей роман. Сінді вважає, що гідно прожити з коханим і без мільйона доларів.

Проте Чейз – реаліст. На його думку, абсолютна більшість людей живе за принципом "без грошей ви мертві", ніж "гроші не мають значення", а особливо коли є можливість отримати мільйон доларів, не докладаючи до цього особливих зусиль. Людські трагедії, загублені життя і душі – це вже наслідок цієї порочної філософії. Наївність Сінді робить її щасливою і без грошей, але це радше виняток, який

підтверджує жорстокі реалії життя.

За пригодницькою історією полювання на вісім марок вартістю у мільйон доларів стоїть глибокий філософський підтекст. Це теж незвичне явище як для детективного жанру. Читач, з одного боку, прагне напруги в сюжеті, а, з іншого, – легкого читива. Чейз розуміє закони жанру, а тому не нав'язує свого філософського бачення проблеми. Проте якщо уважно читаєш, не занадто захоплюючись легкістю сприйняття тексту, філософське начало рано чи пізно виступає на перший план. При цьому кожний читач підсвідомо робить свій вибір: "або без грошей він мертвий", або "гроші для нього не мають значення".

18 жовтня 2016 року

ПОКАРАТИ ЗЛО

Джеррі Коттон. Я – проти доларових акул.

Детективний сюжет закручено до нестями. Картинка змінюється картинкою, небезпеки чатують на кожному кроці, але агент ФБР упевнено й послідовно йде до того, аби викрити фальшивомонетників. Ставки занадто високі, мова йде про мільйони доларів, а тому людські життя не вартують нічого.

Заради грошей герої цього детективного роману готові на все. Одна живе на кладовищі, аби її чоловік отримав страховку за те, ніби вона загинула в авіакатастрофі. Інша відправляє у смертельний політ рідну сестру. Гангстери, убивці, дрібні клерки – всі сходять з розуму від грошей.

Чесними на цьому тлі залишаються лише поліцейські, яких не можна спокусити великими грішми. Вони спокійно можуть взяти їх собі – і ніхто про це не дізнається. Але замість цього лізуть під кулі, горять у машині, навіть від вибуху бомби ховаються під дубовим столом – і все заради того, аби покарати зло.

Штучна полярність образів знижує художній рівень роману. Але авторові, здається, байдуже. Головне – тримати в напрузі читача від першої до останньої сторінки. І йому це вдається.

Тут дотримано усіх канонів детективного жанру, коли про головного злочинця ми дізнаємося наприкінці розповіді. Особливість, мабуть, полягає в тому, що скоєно декілька злочинів, які переплітаються між собою, – й агент ФБР хвацько їх розкриває. Для нього нема ні дня, ні ночі, якщо треба довести справу до логічного завершення. Єдине, що він собі дозволяє, – так це заскочити у ресторан, з'їсти біфштекс і запити його двома горнятками кави. Щоправда, дещо дивує як він узагалі має апетит після того, коли його могли двічі застрелити, змолоти на порошок у лабораторії, підірвати бомбою, спалити у машині, розчинити у чані з кислотою.

Злочинці високо оцінюють його професіоналізм, уміння логічно мислити. Сам агент ФБР, здається, може виплутатися з будь-якої смертельної ситуації.

Коли смерть заглядає йому у вічі, він любить під дулом пістолета вести психологічно-філософські розмови зі злочинцями. Як не дивно, ті на це піддаються й детально розповідають йому про свої злочини. Агент ФБР користується ситуацією й обеззброює злочинців. Нав'язливе повторення одного й того ж прийому дещо знижує

гостроту, але, з іншого боку, це допомагає автору зберегти життя головному герою, без якого роман міг би обірватися на найцікавішому місці.

Жінки не поступаються жорстокістю чоловікам. А якщо додати до цього їхню підступність і вміння закохувати в себе, – то вони взагалі виступають ідеальними злочинцями. Їм би ще фізичну силу чоловіків – були б неперевершеними.

Звичайно, на висоті опиняється агент ФБР. Для нього нема значення, хто злочинець – жінка чи чоловік. Головне – покарати зло.

18 жовтня 2016 року

ЧОРТІВНЯ ГОГОЛЯ ЯК ПРОЕКТ НИНІШНЬОЇ РОСІЇ

Євген Сверстюк. Гоголь і українська ніч.

Ми якось бездумно й швидко віддали Гоголя російській літературі. Євген Сверстюк у своїй книзі есе намагається повернути його до літератури української. Спочатку здається, що це даремна річ, але автор вибудовує таку схему доказів, що вже не сумніваєшся: Гоголь нікуди від української літератури й не відходив.

Гоголь узяв на себе непосильну місію, яка залишається актуальною й зараз, але нездійсненою. Він захотів повернути Росію обличчям до Бога і поставити на дорогу правди й закону. А друга велика місія Гоголя полягала в тому, що він започаткував саме ту російську літературу, яка стала світовою.

Мабуть, найбільшою проблемою Гоголя було те, що він виховувався у російськомовному середовищі й розмовляти українською міг лише з простими людьми. На це першим звернув увагу Тарас Шевченко: "Гоголь виріс у Ніжині, а не в Україні, і української мови він не знав". Проте у творах Гоголя герої хоча й розмовляють російською, але навіть неозброєним оком видно їхні український дух і менталітет. Російські критики – і найперше Белінський – звертали на це особливу вагу, дорікаючи Гоголю. А ще вони чекали від нього шанобливого ставлення до російського. У нього ж виходило чомусь або комічне, або сатиричне. Це якщо стосувалося російського. І ліричне, мелодійне, якщо мова йшла про українське.

Гоголь хотів стати істориком, мав намір видати багатотомну працю про історію України. З цієї затії нічого не вийшло, бо йому не дозволили викладати в Києві. У Петербурзі все було йому чуже, довелося рятуватися втечею до Італії, але й там не зміг знайти душевний спокій. Він добре знав минуле і вже як письменник відобразив це в своїх творах, вклав в уста деяких героїв свої сокровенні думки.

Крім другого тому "Мертвих душ", Гоголь спалив і драму про козаків. Якщо в продовженні історії Чичикова він мав вихвалити росіян, чого від нього всі чекали, бо в першому томі він добряче з них познущався, то драма про козаків, мабуть, теж не була би сприйнята оточенням Гоголя, бо була антиросійською. Але це лише припущення, бо насправді ніхто не знає, що в ній було.

Взагалі національне – українське – начало у творчості Гоголя насторожувало багатьох російських літераторів, починаючи від Тютчева і закінчуючи Горьким. Вони цього не сприймали, не могли зрозуміти, чому "російський" письменник Гоголь постійно до цього вдається. За великим рахунком, однак, мова йшла швидше про

пам'ять, шанобливе ставлення до предків. Ось, наприклад, у "Загубленій грамоті" є роздуми про глибинну пам'ять, яка непідвладна часові: "Ой та давня старовина! Що ж то за радість, що за розвага до серця прийде, як почуєш про те, що за давніх-давен, не рік і не місяць, діялося на світі! А коли ще вплутається сюди якийсь родич, дід чи прадід, ну, тоді хоч рукою махни, здається, та щоб мені на акахвисті Варвари великомучениці похлинутися, коли не здається, що ось де сам усе це робив, наче заліз у прадідівську душу, а чи й душа прадідівська у тобі виграє..."

Євген Сверстюк не оминає болючих тем. В чому тільки не звинувачували Гоголя – ні, не росіяни, а українці. І Російській імперії служив, і царя боготворив, і ... Автор ретельно описує епоху, в якій жив Гоголь, і пояснює, що багато речей, які сьогодні нам здаються зрозумілими, в ті часи мали зовсім інший підтекст, а то й значення. Ні, він не виправдовує Гоголя, бо цього й не потрібно, але читач має сам зробити висновки, аби відмовитися від несправедливих наліпок, навішаних на Гоголя. Український Гоголь, український, ніби каже Євген Сверстюк кожним своїм есе, – за ментальністю, за духом. І чи не найбільша кара, яку отримав Гоголь після смерті, – заборонили друкувати некрологи. Ось так віддячили йому за нелюбов до Росії. Але він по-своєму любив Росію – але не Росію чинуш і хабарників, а Росію простих людей.

Ще одна маловідома сторінка з життя Гоголя – його ставлення до сестер, яким він допоміг вийти у люди. Наймолодша, Ольга, до кінця днів свого довгого життя виконувала його християнський заповіт.

Багато хто розумів геніальність Гоголя, бо той передбачив більшовицьку Росію. Чимало його персонажів із дев'ятнадцятого століття безбідно перекочували в століття двадцяте і в двадцять перше. На думку Євгена Сверстюка, "Гоголь сприймав чорта як цілком реальну істоту й учив, як треба не потурати його грі в хованки, а "бити в морду" і вказувати йому на його місце внизу".

Євген Сверстюк наводить слова Дмитра Мережковського з його праці "Гоголь. Творчість, життя й релігія": "Гоголь перший побачив невидиме й найстрашніше, вічне зло не в трагедії, а у відсутності всього трагічного, не в силі, а в безсиллі, не в безумних крайнощах, а в надто розсудливій середині, не в гостроті й глибині, а в тупості й пласкості, пошлості всіх людських почуттів і думок, не в найбільшому, а в найменшому. Гоголь зробив для моральних вимірів те, що Ляйбніц для математики – відкрив мовби диферинціальне числення – безкінечно велике значення безкінечно малих величин добра і зла. Він перший зрозумів, що чорт і є найменше, котре тільки внаслідок нашої власної малості здається великим, найслабкіше, яке тільки через нашу власну слабкість здається сильним. "Я називаю речі просто своїми іменами, тобто чорта називаю просто чортом, не даю йому пишних костюмів а-ля Байрон і знаю, що він ходить у фраку..."

Гоголь за природою своєю був містиком. Всі чули це слово, але кожний по-своєму тлумачить його значення. У розумінні Євгена Сверстюка це виглядає так: "Гоголеві українська релігійна традиція дала багато: вона заклала той фундамент, з якого людина підіймається до ідеалу служіння Богові".

Чи не найбільшій критиці піддалася книга Гоголя "Вибрані місця з листування із приятелями". На думку Євгена Сверстюка, це "книга міркувань і повчань про перебудову всього суспільного життя Російської імперії на християнських засадах". Звісно, що подібний підхід письменника не міг сподобатися апологетам Російської імперії. Якщо ми хоч щось пам'ятаємо про випадки Белінського проти Гоголя, то зовсім нічого не знаємо про точку зору Гоголя на те, що сповідував Белінський. Тому всіх зацікавлених відсилаю до цієї книги Гоголя, аби зрозуміти сутність не сприйняття Гоголем агресії й радикалізму Белінського.

На думку Євгена Сверстюка, альфою й омегою філософії Гоголя є "Нагірна проповідь Христа, і від неї він не відходить ні в листуванні, ні в художніх творах. Тексти Святого Письма і святих отців постійно наявні в його творах прямо або у трансформованому вигляді". І все ж усі тексти Гоголя є інтертекстуальними, зашифрованими, коли спроби аналізувати сюжет і образи ні до чого не призводять. Саме в цьому полягає парадокс творчості Гоголя. За великим рахунком, сюжет для Гоголя не відіграє великої ролі, бо фабула в нього виходить за межі часу.

Євген Сверстюк у своїй книзі не робить спроби відбілити Гоголя, відтягнути його від усього російського. Він просто показує, ким насправді був письменник, як ставився до, скажімо, фінськості росіян, які за духом, звичаями та мораллю відрізнялися від українців. Його есе – це справжній прорив у гоголіані, спроба глянути на великого письменника зовсім з іншої точки зору, намагання зняти мішуру з праць російських і радянських літературознавців, які писали про нього.

А мене не покидає думка, що якби росіяни глибше вникнули в сутність творчості Гоголя, вони б самі відмовилися зараховувати його до російських письменників.

Анатолій ВЛАСЮК

23 листопада 2016 року